

DANSK KIRKESANGS
AARSSKRIFT

1947

UDGIVET AF
SAMFUNDET DANSK KIRKESANG

UNDER REDAKTION AF
JENS PETER LARSEN
OG
MOGENS WÖLDIKE

KØBENHAVN

INDHOLD

	Side
<i>Jens Peter Larsen og Mogens Wöldike: Dansk Kirkesang 1922—1947</i>	3
<i>Thomas Laub: Et Brev til en Ven</i>	13
<i>Thomas Laub: Liturgisk Sang og Vise-Sang</i>	20
<i>Harald Vilstrup: Lammets Brud</i>	26
<i>Harald Vilstrup: Aften-Sang</i>	50
<i>Henrik Glahn: Om Reformationstidens Salmemelodier og deres Rytme</i>	51
<i>Jacob Videbæk: Erindringer fra Sommermøderne gennem 25 Aar i Samfundet Dansk Kirkesang</i>	69
Samfundet Dansk Kirkesangs Publikationer	78
Fortegnelse over de 21 stedfundne Sommermøder	79
Fortegnelse over Udvalgsmedlemmer	82
Kirkemusikaften	83
Musikbilag: Ps. 100. Falsobordone	

»Kling, hver gammel Kirke-Salme,
Som du først var gjort i Gaar«.

(Grundtvigs Sangværk Nr. 119).

DANSK KIRKESANG 1922-1947

Den 22. Maj 1922 samledes efter Indbydelse af Pastor Oluf Madsen og Stadsbibliotekar J. Aarsbo en Kreds af Thomas Laubs Venner i Nikolai Kirkebygning for at tale om, hvordan Laubs forestaaende 70 Aars Fødselsdag den 5. December samme Aar kunde fejres. Der forelaa Forslag om at samles med ham til Fest i København og eventuelt overrække ham en Adresse fra Underskrivere Landet over. Til Forberedelse heraf nedsattes et Udvalg, bestaaende af Stadsbibliotekar Aarsbo, Organisterne P. S. Rung-Keller og Mogens Wöldike samt Præsterne Oluf Madsen og Schultz-Lorentzen.

Udvalget besluttede at opfordre til Dannelsen af et Samfund til Støtte for Laubs Arbejde paa Kirkesangens Omraade. Opfordringen blev tiltraadt af en Række Mænd og Kvinder og udsendtes til Mennesker, der paa Forhaand maatte antages at have Interesse for Sagen.

Den 5. December samledes en større Kreds i Nimbs Lokaler til Fest sammen med Laub, og ved denne Lejlighed overrakte der Fødselsdagsbarnet en Protokol, indeholdende over 500 Navne fra alle Landets Egne.

Udvalget mødtes med Laub den 23. April 1923 og atter 30. April, suppleret med Præsterne Welding og Trier, idet Pastor Oluf Madsen var afgaaet ved Døden. Der vedtoges et Forslag til Bestemmelser for det nystiftede Samfund, og ved Avertissement indkaldtes Medlemmerne til Møde i Helligaandshuset den 7. Maj. Her blev af Udvalget fremlagt Forslag til Vedtægter, og efter en Forhandling fastsloges som

fremtidig gældende følgende Vedtægter for Samfundet »Dansk Kirkesang« af 5. December 1922:

- 1) Samfundet »Dansk Kirkesang« har til Formaal at virke med til at fremme Forstaaelsen og Brugen af dansk Kirkesang, saaledes som den er fornyet og tilrettelagt af Thomas Laub.
- 2) Dette søges opnaaet ved bl. a. at lade afholde Salmesangsøvelser, hvor saadant kan gøres, at give Organister og Lærere Lejlighed til at uddannes i dansk Kirkesang og iøvrigt yde Støtte til ethvert Arbejde, der svarer til Samfundets Formaal.
- 3) Samfundet ledes af et Arbejdsudvalg paa 9 Medlemmer, der første Gang vælges af Medlemmerne og derefter supplerer sig selv.
- 4) Medlemmerne yder et aarligt Bidrag af mindst to Kroner til Støtte af Sagen. Paa Egne, hvor der er et større Antal Medlemmer, udpeger Arbejdsudvalget en Kredsleder, gennem hvem Samarbejde finder Sted. Der holdes regelmæssigt, mindst aarligt, Medlemsmøder, hvor Beretning og Regnskab forelægges.«

Til Arbejdsudvalg valgtes:

Organist Thomas Laub, Formand, Kordegn, cand. phil. Dujardin, Kasserer, Pastor J. Trier, Sekretær, Stadsbibliotekar J. Aarsbo, Ingeniør Havning, Organist P. S. Rung-Keller, Provst Schultz-Lorentzen, Sognepræst Welding, Organist Mogens Wöldike.

Medens hele Arbejdsudvalget var sammensat af københavnske Medlemmer, udpegede man en Række Kredsledere i Provinsen. Man ønskede derigennem at opnaa, at Samfundets Virksomhed blev ligelig fordelt mellem By og Land. Aarene viste dog, at denne Form for Samarbejde ikke blev nogen Realitet, og efterhaanden foretrak Udvalget den Fremgangsmaade at støtte det private Initiativ, hvor der har vist sig Behov for Hjælp fra Dansk Kirkesang.

De oprindelige Kredsledere var følgende:

Organist Thorvald Aagaard, Ryslinge, Højskoleforstander Balslev, Ubberup Højskole, Frimenighedspræst Th. Balslev, Ø. Jølby, Fru K. J. Bentzon, Svendborg, Sognepræst Jørgen Eriksen, Asserballe, Førstelærer Jensen, Stege, Sognepræst Kaj Jørgensen, Grønbjerg, Pastor E. Poulsen, Odense, Seminarie-lærer Oluf Ring, Ribe, Redaktør H. Skovmand, Kolding.

Tanken om at danne en Forening til Støtte for Thomas Laubs Arbejde var fremkommet først og fremmest som et Ønske om at vise Laub Hyldest, og paa Baggrund af den Modstand, Laubs Arbejde havde mødt gennem Aarene, at give Udtryk for den Tilslutning, det faktisk havde vundet i ret store Kredse. Nogen helt klar Forestilling om, hvordan Foreningens Arbejde skulde forme sig, havde man fra første Færd næppe. For de københavnske Medlemmer blev der den første Vinter afholdt tre Møder i Helligaandshuset under Laubs Ledelse, hvor Laub fortalte om sine Melodier, og en Række af disse blev indøvet. Disse Møder fortsattes under Laubs Ledelse de følgende Vintre til hans Død.

Som et Forsøg paa ogsaa at gøre et Arbejde for Medlemmerne i Provinsen afholdtes i Sommeren 1924 et Kursus for Lærere og Organister. Ved dette Kursus underviste Laub og Wöldike, og Samfundet ydede Støtte til Deltagernes Ophold. Der havde kun meldt sig tre Deltagere, og en Gentagelse af Studiearbejdet fire Aar senere gav det samme Antal, hvorfor Tanken om Kursus ikke genoptoges.

Et meget vigtigt Initiativ blev taget i 1926 ved Afholdelsen af Dansk Kirkesangs første Sommermøde, der fandt Sted paa Ubberup Højskole den 25.—27. August. Det var det eneste Sommermøde, Thomas Laub naaede at deltage i; han ledede Mødet, holdt selv Foredrag og indøvede sine Melodier. Endvidere talte Pastor Welding om Brorsons Salmer. Under beskedne Former blev under Wöldikes Ledelse Grunden lagt til de Korsangsovelser, som i saa høj Grad har præget de senere Sommermøder. Ubberupmødet havde samlet 50 Deltagere.

Den 4. Februar 1927 døde Thomas Laub. Vinterens sidste Møde i denne Sæson, den 10. Marts, formede sig derfor som

en Mindeaften for ham med Taler af Aagaard, Aarsbo, Havn-
ning, Trier, Welding og Wöldike. Det følgende Aar afholdtes
paa Laubs Fødselsdag en Højtidelighed ved hans Grav paa
Gentofte Kirkegaard, hvor Samfundet havde ladet opsætte en
Mindesten, udført efter Tegning af Arkitekt Th. Havn-
ning.

Efter Laubs Død konstituerede Udvalget sig med Mogens
Wöldike som Formand.

Da Arbejdet hidtil i saa høj Grad havde været præget af
Thomas Laubs personlige Indsats, maatte det blive et Problem
for Udvalget, hvordan Arbejdet bedst kunde videreføres. Man
vedtog at fortsætte Møderne i Helligaandshuset, idet Stadsbi-
bliotekar Aarsbo paatog sig en bredt anlagt historisk Gennem-
gang af Samlingen Dansk Kirkesangs Melodistof i Forbindelse
med Indøvelse af Melodierne. Denne Gennemgang strakte sig
over de følgende tre Vintre.

Efter Laubs Død overgik Retten til hans Værker til hans
to Søstre, Frøken Susanne Laub og Fru Caroline Brix, som
imidlertid overlod alle disse Rettigheder til Samfundet Dansk
Kirkesang. Dette medførte baade en meget stor Fordel, idet
Indtægten af Laubs Værker i væsentlig Grad har dannet Ba-
sis for Dansk Kirkesangs Arbejde, men tillige ogsaa en stor
Forpligtelse, fordi det maatte blive Udvalgets Opgave dels at
drage Omsorg for, at Laubs egne Udgivelser fortsat kunde
udkomme i nye Oplag og dels i Tidernes Løb at udgive hans
hidtil utrykte Værker. Publikationer af Laubs Værker blev
saaledes en væsentlig Side af Dansk Kirkesangs Virksomhed.
De første udkom i 1930: en ny Udgave af Laubs og Olriks
enstemmige Folkevisesamling, samt et Tillæg til Melodisamlin-
gen Dansk Kirkesang bestaaende af de efter 1918 udkomponere-
rede og til Dels endnu utrykte Melodier.

Paa Aarsmødet i Maj 1929 udspandt der sig en livlig og
frugtbar Diskussion om Samfundets Virksomhed. Fra forskel-
lige Medlemmer blev der udtrykt Ønske om, at der blev gjort
et Forsøg paa at komme i nærmere Kontakt med Præster, teo-
logiske Studenter og Organister gennem Studiekredse og Fore-
læsninger paa Pastoralseminariet. I de følgende Vintre blev
der som Imødekommelse af disse Ønsker afholdt Studiekredse

for Præster og Organister samt Forelæsninger for teologiske Studenter. Ved Siden af denne Virksomhed i København paabegyndtes ude i Landet et Arbejde med Foredrag og Tilrettelæggelse af Salmesangsafstner, i de første Aar ved Formanden og senere navnlig ved Oluf Ring.

Efter Afslutning af Stadsbibliotekar Aarsbos Gennemgang af Dansk Kirkesang gik man i Vinteren 1930—31 over til en ny Form for Vintermøder, idet Foredragene kombineredes med Fremførelse af Salmer, liturgisk Sang og ældre Kirkemusik i Helligaandskirken. De følgende Vintre fortsatte disse Kirkesmusikafstner, først i Nikolai Kirkesal og senere i Christiansborg Slotskirke med Københavns Drengekor, som siden 1937 helt overtog denne Side af Dansk Kirkesangs Arbejde.

I Løbet af 1930'erne fik Sommermøderne en stadig voksende Betydning indenfor Samfundets Arbejde. Mødet i Rødning 1933 udstraktes saaledes til tre hele Dages Varighed, og efterhaanden fik Møderne en fastere Form, og det blev af væsentlig Betydning, at man optog bestemte tilbagevendende Emner under Ledelse af en fast Medarbejderstab (Gregoriansk Sang, Salmegennemgang, Gudstjenestespil, Orgelbygning, Messesang, m. m.). Samtidig voksede Deltagerantallet efterhaanden til henimod 200.

Et Arbejde, der ikke udadtil gjorde sig stærkt bemærket, men som blev af stor Betydning for hele Samfundets Virksomhed, paabegyndtes i 1932 ved Nedsættelsen af en lukket Studiekreds, sammensat af Præster og Organister indenfor Dansk Kirkesang, med det Formaal at gennemgaa hele vor Kirkesalmebogs Melodiproblemer. Laub havde ved Udgivelsen af Melodisamlingen Dansk Kirkesang ikke sigtet paa at tilvejebringe en fuldstændig Koralbog, dækkende alle Kirkesalmebogens Tekster, men begrænset sig til at bringe Melodier til de Salmer, han ansaa for virkelige Kirkesalmer. Det blev derfor en Hovedopgave for Studiekredsen at tilrettelægge en Melodisamling, der kunde supplere og tillige paa visse Punkter revidere Laubs Dansk Kirkesang. Studiekredsen udførte et omfattende Arbejde, der paa flere Stadier blev forelagt en større Kreds af særlig sagkyndige, og som mundede ud i Melodisam-

lingen »130 Melodier« (1936). Samlingen kunde som Følge af sin særlige Opgave, som et i første Række supplerende Arbejde, ikke fremtræde med tilsvarende Helhedspræg som Laubs Dansk Kirkesang. Efter Afslutningen af Studiekredsens Arbejde mente Udvalget derfor efter nøje Overvejelse ikke, at Dansk Kirkesang burde staa som Udgiver af Samlingen for ikke at skabe Uklarhed om Laubs og vor principielle Linie. Om end ikke officielt udgaaet fra Dansk Kirkesang har »130 Melodier« alligevel i de forløbne Aar indadtil og udadtil virket som et naturligt Led i vort Arbejde.

Indtil Begyndelsen af 1930'erne havde Dansk Kirkesangs Virksomhed næsten udelukkende været begrænset til Arbejde med Salmemelodierne. I Løbet af de kommende Aar blev Arbejdet med den liturgiske Prosasang og efterhaanden mere omfattende liturgiske Spørgsmaal et stadig mere betydningsfuldt Led i vort Arbejde ved Siden af Salmemelodierne. Indøvelse af gregorianske Melodier blev siden Røddingmødet i 1933, takket være Gunnar Pedersens Indsats, et fast Led ved vore Sommermøder.

Ogsaa Spørgsmaalet om den danske Gudstjenestes almindelige Messetoner gjorde sig gældende. Nogle af Laub efterladte Skitser, suppleret af Emilius Bangert og Mogens Wöldike, havde man nogen Tid efter Laubs Død udgivet som midlertidig Hjælp i denne Sag. Jens Peter Larsens Ansættelse som Lærer i Messesang ved Pastoralseminariet i 1933 gav ham en naturlig Anledning til at tage dette Spørgsmaal op. De af ham udarbejdede Messetoner efter gammel kirkelig Tradition blev udgivet af Dansk Kirkesang i 1935 og blev i de følgende Aar regelmæssigt indøvet ved vore Sommermøder.

Fra en Kreds af Medlemmer rejstes i de følgende Aar Ønsket om, at Dansk Kirkesang skulde tage det liturgiske Spørgsmaal op paa bredere Basis. Fra anden Side var man betænkelig ved dette, som kunde føre bort fra Salmemelodispørgsmaalet som det centrale i Arbejdet. Disse Modsætninger kom til klart Udtryk under en Diskussion ved Sommermødet i Vallekilde i 1937 og resulterede i en Række grundige Forhandlinger indenfor Udvalget, der førte til Nedsættelsen af

en liturgisk Studiekreds under Provst Johs. Schepeleers Ledelse med Professor K. E. Skydsgaard, Harald Vilstrup og Gunnar Pedersen som Medarbejdere. Den liturgiske Studiekreds udførte gennem de følgende fem Aar et meget stort Arbejde og kunde som Slutresultat i 1943 forelægge det i Aarsskriftet for dette Aar udgivne Højmesseforslag, hvortil Musikbilaget blev udarbejdet af Jens Peter Larsen i Samarbejde med Formanden. Højmesseforslaget blev ved Sommermødet i 1943 første Gang prøvet ved Gudstjenesten i Sct. Nicolai Kirke i Kolding. I Oktober Maaned samme Aar holdtes en Gudstjeneste i Trinitatis Kirke i København, hvor Højmesseforslaget blev prøvet første Gang i Hovedstaden. Siden da har Gudstjenesten ved Samfundets Sommermøder været holdt efter dette Ritual.

Under de ret bevægede Drøftelser i 1937 blev ogsaa Spørgsmaalet om en mere »demokratisk Forfatning« bragt paa Bane. Udvalget overvejede nøje disse Ønsker, men endte med at blive staaende ved Samfundets oprindelige Vedtægter under Hensyn til Karakteren af Udvalgets Virksomhed, ganske specielt dets Ansvar som Varetager af Rettighederne over Laubs Værker.

I Forbindelse med Forhandlingerne om Samfundets Virksomhed i Tiden omkring 1937 blev ogsaa Mulighederne for Udsendelse af et Aarsskrift drøftet. Tilløb til en saadan Udgivelse var sket i de nærmest foregaaende Aar gennem Udsendelse af enkelte Foredrag fra Sommermøderne, første Gang i 1935. I 1940 blev disse Planer virkeliggjort ved Udsendelsen af det første Aarsskrift. Siden da har en Del af Sommermødernes Foredrag samt en Række andre Artikler med nær Tilknytning til Samfundets Arbejde fundet deres naturlige Plads i Aarsskriftet.

Som endnu et Resultat af Vallekildedrøftelserne kan nævnes den fastere Tilrettelæggelse af Sommermøderne, som blev praktiseret første Gang i Hoptrup i 1938; ved den Lejlighed henlagdes ogsaa Aarsmødet til Sommermødet og har siden da fundet Sted i Forbindelse med Sommermøderne.

Med den stigende Dygtighed hos Deltagerne i Korsang

ved Sommermøderne blev det efterhaanden muligt foruden mindre a capella Stykker at udføre mere krævende Opgaver, som f. Eks. Buxtehudes *Eders hele Værk*, Purcells *O, syng nu lydt for Gud*. Saaledes har 1. Akt af Buxtehudes *Dommens Dag* samt Kaspar Försters Oratorium *David og Goliat* faaet deres første Fremførelse i Danmark ved Kirkemusikafstner i Forbindelse med vore Sommermøder.

Efter Udvalgets Opfordring paatog Magister Povl Hamburger sig at udarbejde en Biografi af Thomas Laub, som længe havde været et Ønske hos vore Medlemmer. Bogen udkom i 1943 hos Aschehoug med Støtte af Dansk Kirkesang.

Under Formandens Ophold i Sverige i de sidste 20 Maaneder af Krigen konstituerede Udvalget sig med Provst Schepele som fungerende Formand. — Iøvrigt skabte Forholdene under Krigen en øget Tilslutning til Sommermøderne. Vanskelighederne meldte sig først mod Krigens Slutning, og haabløse Trafikforhold i Forbindelse med Flygtningesituationen umuliggjorde Afholdelsen af det planlagte Sommermøde i 1945. I Stedet blev i Oktober Maaned afholdt et Efteraarsmøde i København med Højmesse i Christiansborg Slotskirke og Aarsmøde paa K.F.U.K. samt en Kirkemusikafstner i Slotskirken.

Det første Sommermøde efter Kapitulationen fandt Sted i Rødning i 1946, og for første Gang strakte Mødet sig over fire Dage. Ved denne Forlængelse af Sommermøderne blev det muligt at gennemføre to Kirkemusikafstner. Ved Aarsmødet var der Stemning for at henlægge næste Aars Sommermøde paa Bornholm. Da Indkvarteringsforholdene her ikke muliggjorde Afholdelsen af Dansk Kirkesangs ordinære Sommermøde, afholdtes i Stedet i Juli 1947 et overvejende lokalt præget To-Dagesmøde under Samvirken med Organist Hans Nyholm og Højskoleforstander Lauritzen. Sommermødet i Ryslinge i August havde som sædvanlig samlet ca. 200 Deltagere, hvorved Mødedeltagelsen i 1947 kom op paa ca. 250, det hidtil højeste Deltagerantal.

For den, der har fulgt Kirkesangens Udvikling herhjemme i de 25 Aar, siden Dansk Kirkesang blev stiftet, kan der ikke herske Tvivl om, at Thomas Laubs Arbejde i stedse stigende Grad har præget denne Udvikling, men det har naturligvis ikke kunnet undgaas, at netop den store Vækst har fremkaldt en til Tider ret kraftig Reaktion. Saavel fra Foreningens som fra enkelte Medlemmers Side har der lejlighedsvis været taget til Genmæle mod den fremførte Opposition, naar den har syntes for ubillig. Rent generelt kan det siges, at vore Modstanderes Indlæg i Debatten oftest var stærkere præget af følelsesmæssigt begrundet Fanatisme end af faglig Indsigt og rolig Dømmekraft.

Det ved Dansk Kirkesangs Stiftelse herskende Ønske om, at Samfundet ikke kom til at virke blot som en Forening for københavnske Medlemmer, men som Formidler af et Arbejde, der i lige Grad prægedes af By og Land, har vi set realiseret derigennem, at Sommermøderne, der finder Sted i skiftende Egne og samler Deltagere fra hele Landet, i saa udpræget Grad er blevet det centrale i Samfundets Liv. Vi vil tro, at Sommermøderne længe fremover vedblivende vil kunne samle stor Tilslutning og give Impulser til Arbejdet rundt omkring i Landet. Ved Siden af dette mere udadgaaende Arbejde vil der uden Tvivl vedblivende være Brug for Dansk Kirkesangs Virksomhed som Foranstalter af Publikationer af forskellig Art, baade fortsat Udgivelse af Laubs Værker og Igangsættelse af nyt Arbejde. Vi mener, at det saglige Arbejde, der er udgaaet fra Dansk Kirkesang i disse 25 Aar, berettiger os til at vente, at der ogsaa vil være Plads for Dansk Kirkesangs Medvirken ved Løsning af de Opgaver, der maatte melde sig i de kommende Aar, naar Spørgsmaalet om en ny Salmebog eller liturgiske Ændringer kommer paa Dagsordenen.

Til Løsning af de Opgaver, der ligger foran os, vil der ventelig i nogen Udstrækning udkræves økonomisk Støtte fra Dansk Kirkesang. Vi har indtil nu faaet vore Indtægter dels gennem Medlemskontingenter og dels gennem de os tilkommende Afgifter af Laubs Arbejder. Ved Udløbet af Beskyttelsesperioden for Laubs Værker i 1977 vil Dansk Kirkesang

miste en væsentlig Del af sin Indtægt. For at sikre, at Arbejdet til den Tid ikke skal staa uden Midler, har vi ment det rigtigt allerede nu at paabegynde en Opsparing med det Formaal at sikre os en Kapital, der kan være til Raadighed for dem, der skal føre Arbejdet videre. Gennem de to sidste Aar har vi henlagt Midler til en Fond, der nu har faaet kgl. Konfirmation som *Thomas Laubs Mindefond af 5. December 1947*. Fondens Kapital skal være urørt indtil 1977. Naar det har været muligt for os at henlægge en Sum til denne Fond gennem de sidste Aar, skyldes det ikke mindst, at vore Medlemmer saa smukt har efterkommet vor Opfordring til i Kontingent at yde mere end det fastsatte Minimum.

Foruden gennem Stiftelsen af denne Fond har Dansk Kirkesang ønsket at markere 25 Aars Dagen for Samfundets Stiftelse gennem Tildeling af en Hædersgave til en af vor Sagfortjent Medarbejder i Lighed med, hvad der ved en tidligere Lejlighed er sket, da man paa Thomas Laubs 80 Aars Dag tildelte Thorvald Aagaard en Hædersgave. Dansk Kirkesangs Udvalg har derfor besluttet at skænke *Harald Vilstrup* et Beløb paa 1.000 Kroner — til fri Anvendelse — som Udtryk for vor Taknemlighed for det store Arbejde, han har udført saavel direkte i Dansk Kirkesangs Tjeneste som for hele hans Virksomhed som Salmedigter og Oversætter, som paa saa mange Maader er kommet vort Arbejde til Gode.

Vi vil gerne slutte dette lille Tilbageblik med en Tak til alle dem, der paa den ene eller anden Maade — gennem Deltagelse i vore Sommermøder eller ude omkring hver paa sit Felt — har været med til at fremme det Arbejde, der er Dansk Kirkesangs Formaal.

Jens Peter Larsen.

Mogens Wöldike.

Denne og den følgende Artikel fandtes i de »Meddelelser fra Samfundet »Dansk Kirkesang««, som blev udsendt lejlighedsvis Samfundets første Aar. Vi har ment, at et Genoptryk af dem vilde være naturligt, da »Meddelelserne« ikke mere kan faas.

ET BREV TIL EN VEN

Vi talte forleden med hinanden om hvad der kunde gøres for rigtig at få gang i arbejdet for »vore« melodier. Jeg er der ved kommet til at tænke på adskilligt, som jeg nu gjerne vilde have lov til at fremsætte for dig; så kan du ved lejlighed sige mig din mening.

Arbejdet er hidtil mest gået ud på at holde foredrag om, og forevisninger af melodierne. Det er jo det naturlige, så længe de ikke er kendte af folk. Men efterhånden som de bliver det, må der ske en omlægning af arbejdet; så maa folk lidt efter lidt forvandles fra »hørere« til »gørere«. — Du har, som jeg, vist lagt mærke til, at det ikke er vanskeligt at få folk til at bryde sig om melodierne, når de blot får dem at se sådan som de er: som udslag af den ægte kirkesang, den der lige fra første færd har haft den rette forståelse af tonen som bæres af kirkens ord; den, som har kunnet læmpe sig efter tidernes behov og skabe de nye former der trænges til, uden at sætte det oprindelige ægte overstyr; den som her hos os har formået at optage den danske folketone, så at vi danske kristne ret kan føle os hjemme i den, — er dette bleven klart fremstillet for folk, har vi gang på gang set dem grebne, endogså begejstrede. Men ovenpå dette, — ja der er udmærkede undtagelser — men reglen har været — at der intet er sket; folk har tilbragt en behagelig time, haft en smuk åndelig nydelse, og dermed nøjes de.

Desværre må dette siges at være betegnende for os danske. Vi har vist i ualmindelig grad sans for ordet som vækkende og som bærer af værdier, — tænk paa højskolen. Men samtidig

har mange af os en tilbøjelighed til at forveksle den interesse der vækkes for det man hører med arbejdet for det. Meningen var at noget skulde tilegnes, men fordi man bryder sig om en ting, ejer man den ikke; det nås først når man personlig giver sig i lav med den. Hvormange mennesker er der ikke herhjemme, hvis hele åndelige liv består i blot at være tilhørere ved foredrag! Vilde man sige det til dem, fik man sagtens det svar: er vi ikke mennesker med åndelig sans, er det ikke det det kommer an på? — Får denne tilbøjelighed magten, bliver det danske folk et folk af tilhørere.

På kirkelivets område viser dette sig i sin grelleste skikkelse. Forholdene har medført at præken er kommen til at indtage hovedpladsen ved gudstjænesten. Følgen er bleven, at for mange er det at gå i kirke ét med at høre den eller den præst. De har rent glemt, hvad gudstjænesten er: at menigheden dér samler sig om hvad Gud har givet, og på grundlag af hans gaver frembærer sin tale, sin lovprisning, sin bekendelse, sine bønner, — alt hvad der ligger den på hjærte. Gudstjænesten er menighedens lovoffer, et offer af samme art som dem vi læser om i biblen. Bag ethvert offer ligger dette: Vi kommer frem for Guds ansigt, breder ud for ham alt hvad han har givet os, beklender at det er alt fra ham, intet har vi af os selv; vi véd, at vi kun kan modtage det når vi siger tak, uden tak er gaven gavnløs. Så bringer vi da, som Kain sit neg, som Abel sit lam, vor fattige lovsang, førstegrøden af den høst som Gud ved sine gaver lader vokse frem i os; som en offerrog stiger den op til Gud, han modtager den, det véd vi; og alt det vi her har lagt frem for ham, tager han så op med sin hånd og giver os det alt på ny, med sin velsignelse, mangefordoblet. Se dette kan vi ikke undvære, ingen præken, selv den bedste, kunde erstatte det. Og den præken, der driver det ud af gudstjænesten, har taget fra os noget af det bedste vi har, den store oplevelse af Gud som giver, den store opøvelse i et liv der helt er offer til Gud.

Nu må du ikke tro, at jeg vil præsten og hans præken til livs. Der er altid brug for dem, om ikke just altid på det sted hvor de i reglen færdes. De almindeligste former for præken:

omvendelses-, opvækkelses- og oplysningsprækner hører ikke hjemme ved gudstjenesten. For den forsamling der trænger til den første slags, som altså ikke er omvendt eller vakt, som ikke kender Gud uden af omtale af præsten, som ikke til daglig lever, om end i al skrøbelighed, sammen med Gud, kan jo ikke være den levende menighed der med forsæt og bevidsthed samler sig om Gud som den kender. Og vi kommer for at tale med ham, ikke for at belæres om ham. Omvendelse og oplysning kan ikke undværes, uden dem kunde der jo overhovedet ikke være tale om gudstjeneste, men derfor har de ikke lov til at tage den plads, der skal bruges til andet, de må finde deres egen plads, forud for og ved siden af gudstjenesten.

Men én slags præken er der plads for. Det er den, der bøjer sig tjenende ind under gudstjenesten for at fremme hvad vi har for dér. Dens indhold er kortelig dette: Se hvad Gud har givet os! lad os sige ham tak derfor! Den har sit forbillede i oldkirken. De der dengang havde ordets eller sangens gave, trådte op som ordførere, som forsangere, og ved det de førte frem tilskyndede de, opmuntrede de menigheden, saa den endnu ivrigere og varmere kunde lægge sit svar til deres lovsang. Der var noget i denne gamle vekselsang som er rigtig betegnende for den ægte gudstjenestes væsen, noget som vi godt kunde have brug for. Men rigtignok ikke i den skikkelse hvori det ofte føres frem nu til dags.

Man har ved den slags forsøg i reglen altfor meget indtryk af at der skal pyntes på gudstjenesten for at gøre den tillokkende, så der kan komme så mange flere tilhørere. Og det der indføres af liturgi er ofte det rene koncertvæsen, ikke en sang som menighedens sans er vakt for, og som den føler den kan bruge for bedre at tale med Gud. Bægge dele er lige forkasteligt. At lokke til Gud og hans gaver ved ydre midler er en kirkelig usømmelighed, lige fæl om det er ved gudelig té, ved lysbilleder, ved åndfulde modeprækner eller ved koncertopførelser. Det eneste lokkemiddel vi har lov til at bruge er det, at menigheden i sin lovprisning og tak til Gud viser sådan en glæde, så andre tænker: gid jeg dog var med i den glæde!

Men hvordan skulde en menighed dog kunne udtale sin glæde gennem en tavs lytten til musik, selv om den er nok så fin. De der sværmer for den slags plejer at sige: vi må have mere »tilbedelse« ved gudstjenesten. Det lyder jo kønt, men oprigtigt talt, der er mere tilbedelse i en glad menigheds sang af en almindelig salme som »Et barn er født«. Og oldkirkens sang var sandelig ikke koncertmusik.

På endnu et punkt gøres der menigheden uret, der bliver også dér taget noget fra den. Man ser jo gang på gang, at præsten ved valget af salmer mere tænker på: hvad kan passe til min præken og sætte den i ret lys? — end: hvad kan hjælpe menigheden til rigtig at tale med Gud? Nu har vore salmedigtere, ikke mindst de to største, Brorson og Grundtvig, foruden egentlige salmer skrevet en mængde udmærkede åndelige digte, den første især omvendelses- og vækkelses-salmer, den anden mest oplysnings-salmer, — digte der er herlige at bruge til læsning i enrum, ved gudelige møder, ved foredrag. Mange af dem bruges med forkærlighed på bægge sider af prækenen. Det betegnende ved dem er imidlertid, at de er *tiltale* til menigheden, altså igen en slags præken. Når nu en gudstjeneste består af, først og fremmest som det vigtigste, en vækkelses- eller oplysningspræken (dér hvor den uheldige skik med skriftemål efter præken bruges, endda to prækener, som altså optager den største del af tiden) så flere »prækensalmer« før og efter, så måske, for at opmuntre folk, til indgang og udgang et lille net lyrisk digt der ikke har formeget med kristendom at gøre som »Altid frejdig« eller lign., — så må man sige, at der er gjort hvad gøres kan for at udrydde gudstjenesten. Heldigvis er der da i reglen også altergangen, og salmerne ved den plejer jo endnu at være rigtige gudstjenestesalmer (»Vor Herre Jesu mindefest«), — men så er mange steder de fleste folk gået bort. Og desuden drejer det sig om en forholdsvis kort Tid der ikke fylder det halve af »prækentiden«. — Kan du ikke nok forstå, at jeg af og til fristes til at udbrøde: Har vi virkelig ikke tid og råd til, blandt de mange gudelige foredragsmøder med præken for og bag, — jeg indrømmer fuldtud, at de bør og skal holdes, — men har vi ikke tid til,

blot en time om ugen, at holde én virkelig gudstjeneste hvor det er menigheden der taler til Gud og for hans ansigt? og ikke andet, ingen sammenblanding med »tiltale«-tjenesterne, som jo dog, eftersom vi nu engang er opdragede, vil tage magten fra menighedens egen tale.

(Lad mig i forbigående bemærke: vi er jo enige om, at der både er krese og enkeltpersoner, der danner hæderlige undtagelser. Jeg behøver altså ikke at gentage det ved hver enkelt anklage.)

Men, siger du måske: er vi nu ikke kommen lovlig langt fra det, vi begyndte med, arbejdet på melodierne? Nej, vi er hvor vi skal være. Gudstjenesten er altså ganske særlig menighedens arbejdsmark; det vidste oldkirken. Katolikerne har taget arbejdet fra menigheden, og har ladet »kirken«, d. v. s. gejstligheden, besørge det, som så meget andet. Vi lutherske synes jo, at vi i det stykke står så højt over de katolske. På adskillige punkter er vi godt med på lægfolkets umyndiggørelse. Når mennesker vænnes til at lade *det* besørge af andre, som ganske særlig er lagt frem for dem selv, kniber det for dem at blive voksne. Vort danske lægfolk gør som helhed, ialfald udadtil, ikke noget særlig voksent indtryk. Hver gang der er en sag oppe, er det altid præsterne der er ordførere, lægfolket venter tålmodigt på parolen, og følger så den præst som er »deres egen«. Det er i længden ikke gavnligt for ens arbejdsdygtighed.

Men nu gælder det om at vinde, hvad vi har tabt. Og er vor arbejdsevne svækket, må vi begynde dér, hvor et arbejde i mere end almindelig grad mælder sig som vort eget. Dette arbejde er arbejdet for kirkesangen. Er gudstjenesten vor arbejdsmark, så er kirkesangen vort arbejdsredskab, for vi kan kun holde gudstjeneste, *fælles* menighedsgudstjeneste, ved at synge sammen. Og nu er vi jo snart mange, der har fået øje for, hvilken skat vi har i »vore« melodier. Men så gør også en åndelig lov, en menighedslov, sig gældende: enhver, der finder en skat, er pligtig at dele den med de andre. Vi må nu sammenkalde naboer og venner og sige: glæd jer med os. Og den glæde består i, at vi sammen lærer flere og flere melodier

at kende, rigtig lever os ind i skattene. Vi begynder i små krese, men de må vokse; vennerne og naboerne må hidkaldes i stadig større mængde. Vi kan godt kalde disse sammenkomster menighedsmøder, men det skal ikke være menighedsmøder i den almindelige forstand, hvor et opbyggeligt foredrag er midtpunktet; nu skal vi være »gørere« og ikke »hørere«. Og den, der leder møderne, behøver ikke at være præst, det skal være et menighedsmedlem, som er så musikalsk, at han kan lære os ved at synge for eller spille for. Naturligvis må vi være i forbindelse med præsten, og stadig få at vide hvilke melodier der kan blive brug for ved gudstjenesten; der bør aldrig indføres nye melodier, uden når de i forvejen er kendte af en stor skare, så de straks kan gå med glans og med glæde. Sådan var det at de bar dem ad på Liselund. De kom sammen i krese, alene for at lære melodierne; Thorvald Aagaard ledede indøvelsen, og så spurgte de Morten Larsen og de andre: hvad har vi nu brug for? Og det hele var dem til stor glæde. Et eksempel til efterfølgelse!

Når vi nu gør ligeså, vil vi også få stor glæde, — ikke blot af de herlige melodier, men også af mange herlige salmer som er skammelig lidt kendte. Der køres jo altid på de samme salmer, det som »passer til prækenen«. — Og for præsterne må det da være en stor glæde at se menigheden selv tage fat. Det er jo med dem som med lærere; en god lærer ved at hans arbejde går ud paa at han lidt efter lidt gør sig selv overflødig; er eleven udlært, voksen, har læreren gjort sin gærning, så kan han gå med glæde. At menigheden nu virkelig begynder på at gøre sit eget arbejde, er jo tegn på at den begynder at blive voksen.

Ikke blot paa disse to punkter er arbejdet gavnligt, også overfor modstanderne vil det gøre nytte. Når store krese af menigheden glæder sig ved melodierne, har modstanderne ikke ret til at afvise dem, sålænge de selv ikke grundigt og uden fordomme har sat sig ind i dem, så de véd hvad de virkelig indeholder. Dette har de hidtil ikke gjort; nu vil de gennem det nye menighedsarbejde kunne gøre det. Allermindst har de lov til at sige, — sådan som adskillige virkelig har været

simple nok til: »bliver vi ikke fri for melodierne, går vi«. Vi andre kan dertil svare: flere af os har i åringer fundet os i melodier, som ikke tiltalte os, men aldrig faldt det os ind af den grund at gå fra den kres, hvor vi var sat og hørte hjemme. Og jeg personlig kan tilføje: I min ungdom kom jeg meget i Vartov. Der gik i den tid ikke en søndag uden at vi fik en ny melodi. Mange af dem var såmæn ikke videre dejlige, men jeg husker at det morede mig at lære så meget nyt at kende, — det er jo dog det eneste naturlige for unge mennesker. Og aldrig faldt det mig ind at sætte mig på bagbenene overfor dette nye; jeg vidste jo bestemt, at jeg ikke var sat til dommer dér, jeg var ikke *kaldet* dertil. Man fristes virkelig af og til til at spørge modstandere: er I *kaldede* i spørgsmålet om disse melodier? har Vorherre givet *jer* et ærende i den sag? Hvis I kan svare ja, så véd I jeres førstepligt, — at sætte jer grundigt ind i dem. — Gør de det så ikke, har de i samme åndedræt tabt al ret til at tale med. Gør de det, ja så véd vi jo, hvordan det plejer at gå dem der fordomsfrit kommer til vore melodier, — de ender med at elske dem.

Nu har jeg nogenlunde sagt det der ligger mig på hjærte. Jeg håber du i det væsentlige er enig med mig.

Glædelig jul til dig, din kone og dine børn. Brug nu den gode juleferie til at lære dem rigtig mange af vore melodier. Det er jo børnene, det kommer an på, de er fremtiden. Og de er uden fordomme.

Solhvervsdag, Gentofte 22. Dec. 1923.

Din

Thomas Laub.

LITURGISK SANG OG VISE-SANG

Når Paulus i to af sine breve nævner »Salmer, lovsange og åndelige viser« (Efes. 5, 19 og Kol. 3, 16), tænker han selvfølgelig på de former for menighedssang som var i hans tid. Den forklaring man af og til hører, er altsaa fejl: at han ved de første mener salmer, sådan som vi nu synger dem ved vore almindelige gudstjenester (»Du herre Krist« o. lign.), — ved de mellemste dem vi bruger ved større fester (»Krist stod op« o. s. v.), — og at han ved de sidste skulde tænke på sådanne digte, der ikke egner sig til gudstjeneste, dem som vi nu sætter i skammekrogen bag i salmebogen under navn af »åndelige sange«. Alle disse sangformer kendte han jo slet ikke. — Nej, hvad han tænkte på er ganske klart for enhver som kender noget til oldkirkens sang. Det er tydeligt nok de selvsamme sangformer som vi finder i den *gregorianske sang*, denne sang der har sine rødder i aposteltiden, og som udvider og udvikler sig til helt ind i middelalderen. Her er »salmerne« de gammeltestamentlige »Davids salmer«; — »lovsangene« er en række lovprisningsdigte fra det gl. testamente, bl. a. Moses' sang efter overgangen over det røde hav, hvortil så kommer de nytestamentlige, de som blev de fornæmste: Marias lovsang »Min sjæl ophøjer Herren« (Luk. 2, 46), Zacharias' »Lovet være Herren« (Luk. 1, 68) og Simeons »Nu lader du din tjener« (Luk. 2, 29); — fællesnavnet for disse lovsange var »Cantica«. Endelig er »de åndelige viser« — hvad der ligger i navnet — paa vers, både med verserytme og med inddeling i vers (rette strofer), ganske som vore »salmer«, og altså forskellig fra »salmerne og lovsangene« som er i prosa og synges på en

særlig slags melodier der ikke ligner vore. En anden forskel mellem »viserne« på den ene side og »salmene og lovsangene« på den anden er den, at de sidste synges som vekselsange mellem forsanger (forsangere) og forsamling. De er altså, hvad man kalder *liturgiske* sange. Denne syngemåde er sagtens sammen med ordene indført af apostlene der jo var vant til den hjemmefra; at synge vekselsange har altid været skik i Jødeland.

Den liturgiske sang får sin hovedudvikling i den gregorianske tid. Der fandtes dengang ganske vist også en del viser (de kaldtes »hymner«, — Paulus kaldte dem »oder«), men hverken i mængde eller værdi fylder de synderligt mellem de liturgiske sange. Visesangen får sin blomstring i den lutherske tid. Det gik saaledes til. Da Kristendommen kom til de nordiske lande (England, Tyskland og Norden), førte den med sig den gregorianske sang. Denne sang greb i den grad vore forfædre, fyldte deres sind, saa at de ud af dens toner dannede det bedste de var istand til, den middelalderlige folkeviser. Dette gælder alle de nævnte lande, ikke mindst Danmark. Folkevisen er jo, som vi véd, i hovedsagen en verdslig sang, men der fandtes dog også en del åndelige folkeviser — mest kendt er »Krist stod op af døde« og »Nu bede vi den Helligånd«. Dem og flere andre gav den katolske kirke menigheden lov til at synge ved de store fester; hele den øvrige sang var jo efterhånden gledet bort fra menigheden, og besørgetes på dens vegne af »kirken«, d. v. s. præster og kor. Da nu Luther og hans venner igen vilde give menigheden del i gudstjenesten, lå det jo ligefor at lade disse sange være udgangspunktet. Alt hvad der kom til efterhånden var i den samme folkelige stil og tone, saa den lutherske sang i sin helhed kan kaldes en åndelig folkevisesang, ægte nordisk. Det er den vi i vort »samfund« arbejder med, den vi vil forny. Men fornyelsen skulde jo ikke alene bestå deri, at vi podes ind i den gamle stamme. Vi tror og håber at vi ved indlevelsen i den gamle ægte kirkelige, og ægte folkelige sang, nu får kræfter til at skyde nye skud. Dertil kan vi få den bedste hjælp i vor herlige, altfor lidt kendte folkevisesang fra middelalderen.

Reformatorerne ønskede foruden visesangen også at beholde den liturgiske. De tog så af den gregorianske sang hvad de havde brug for, og oversatte det paa modersmålet. Men de latinske ord og tonerne er saa uadskilleligt forbundne i denne sang, at det i virkeligheden bliver en ødelæggelse for den, når den oversættes. Man forstod dengang ikke at en overflytning af tonerne ikke forslår; det gælder en omskabning i den gamle kirkelige ånd. Følgen var at den liturgiske sang lidt efter lidt gled ud. Vi har nu kun til rest nogle småstumper: »Og med din ånd«, »Gud være lovet for sit glædelige budskab« og »Amen«. Ikke mere.

Det spørgsmål rejser sig, og det er da også af og til ført frem: bør der gøres noget for at genindføre den liturgiske sang? Der er dem der vil have den tilbage for at gøre gudstjenesten *rigere*. Hvis der hermed menes *interessantere*, så vi kan konkurrere med katolikkerne og lokke flere »tilhørere« til kirken, er det i mine øjne den rene ugudelighed. Hvad Gud har givet os må der ikke pyntes på. Kan det høres på vore gudstjenester, at vi ejer en glæde som de andre ikke har, så har vi heri det eneste tilladelige lokkemiddel, bedre end al kunstig sang og al åndrig veltalenhed. Nej, der maa spørges: har den gamle sang værdier der passer for os, — eller kan komme til at passe for os?

Bag den kirkelige vekselsang ligger den tanke: der er i menigheden dem der har særlige gaver, og altså særlige opgaver. De der har sangens gave er ligesom sat til at gå i spidsen ved lovsangen, for ved deres iver og begejstring at tilskynde og fremme, saa at menigheden for alvor kommer med og dens sang kan blive fuldtonende. Der er en vis lighed mellem den liturgiske sang og den *ægte* gudstjenestepræken, den hvis indhold er — ja jeg har sagt det før, men derfor bliver det ikke mindre sandt: »Se, hvad Gud har givet os, lad os sige ham tak derfor.« I dette ligger der sandelig en kirkelig værdi.*) — Men den gamle sang har tillige en anden værdi. Enhver, der

*) For kortheds skyld nævner jeg kun lovsang og tak, men underforstår bøn (også bøn i nød), bekendelse og alt, hvad der ligger menigheden på hjerte.

har levet sig ind i den og nok så småt har prøvet at bruge den, har sikkert følt, at han derved kom oldkirken nærmere, følt at »vi bo'r sammen i Guds-haven, skilt kun ved det lille bælt«.

For sangens egen skyld kunde der altså være grund nok til at genindføre den. Men forholdene er for tiden så ugunstige som vel muligt. Vi er nemlig igennem århundreder ligefrem bleven opdraget til blot at være tilhørere. At menigheden, da den var sluppen ud af den katolske kirkes umyndiggørelse, — alt var jo bleven besørget for den uden dens medvirkning — trængte til opdragelse, var i sin orden. Men at reformatorerne hovedsagelig brugte gudstjænesten til denne opdragelse, var næppe heldigt. Efter at den første glade lovsangstid var svunden, gik alt jo ud på den »rene lære«; for at undervises i den gik man, som tilhører af en præken, i kirke. At både menigheden og lovsangen faldt i søvn siger sig selv. Så kom pietismen med sin — nødvendige vækkelse; også den tog hovedpladsen som præken. Og endelig rationalismen med sin oplysning og ingen lovsang. Hvad under at de fleste endnu tror at man går i kirke for at høre den eller den præst, at de færreste véd at det afgørende ved gudstjænesten er, at menigheden samles om Guds gaver og dér taler med ham.

Heldigvis er der jo efterhånden, i de sidste menneskealdre, vokset krese op som forstår, hvad lovsangen betyder. Og selv om disse krese i tal ikke når op mod »tilhørerne«, er der alligevel nok at bygge på. Men desværre er der i de forløbne århundreder sket noget andet, som gør at de ægte gudstjænestefolk sér skævt til liturgisk sang — og med en vis ret. — Mens musikken fra oldtiden, gennem middelalderen, og indtil år 1600 havde til hovedopgave at tjæne kirken, gik den i den næste tid ud på noget andet; den blev kunst for kunstens skyld, teater og koncertmusik, udmærket hvor den hørte hjemme, men en ulykke i kirken. Ikke desmindre har folk, også fromme folk, villet have denne ukirkelige musik ind i kirken for ved højtidelige lejligheder at »pynte« på gudstjænesten, — vi kender det alle, tænk på de »liturgiske« juleaftener. For »liturgisk« blev denne musik kaldt, skønt den var det stik mod-

satte: den var koncert for tilhørere, mens den ægte liturgiske sang netop kræver menighedens medvirkning. At de der véd hvad gudstjeneste er må ærgre sig over ved den slags musik at blive hindret i at holde gudstjeneste, er kun rimeligt. Men nu er disse mennesker, de jeg kaldte »de ægte«, i virkeligheden kun vant til én bestemt slags kirkesang, til visesangen; indfører man så liturgisk sang uden iforvejen at have lært dem at bruge den, må de se på den, som de ser på koncertmusikken, altså ærgre sig over den. Den, der tænker på at indføre liturgisk sang, må derfor huske: det må gøres ganske langsomt, lidt efter lidt, kun i tilknytning til noget bestående, og fremfor alt kun når menigheden er oplært til at bryde sig om den og — glem det endelig ikke — kan synge med.

Nogle eksempler til klarelse af, hvad der bør gøres, og hvad, der ikke må gøres:

1) For en halv snes år siden fik vi et nyt nadverritual. De der er inde i de gamle ritualer har sagtens ret i, at det ikke er helt godt; det er dog ialtfald bedre end den gamle tørre præken-tiltale før nadveren, bedre fordi menigheden er medvirkende. Naturligvis kom der straks melodier i snesevis til dette ritual, alle mere eller mindre i koncertstil, at synges af præst og kor. Jeg mente så det var min pligt at skaffe rigtigere toner fra den rette kilde, oldkirkens sang, som jeg frit læmpede efter vort modersmåls krav; og fremfor alt, toner som *menigheden* med lethed kunde få del i. Musikken til dette ritual findes i min »Dansk Kirkesang«. Det er nu indført flere steder. Nogle steder er menigheden bleven oplært til at synge med i rituallet, andre ikke, — her sidder de så og hører på det som på en koncert. Var det ikke bedre om det aldrig var indført?

2) Vort »samfund« gør mig den ære at udgive en del sange jeg har skrevet siden 1918 (da »Dansk Kirkesang« udkom). De fleste er »viser« (altså som vore almindelige »salmes«), så er der nogle liturgiske sange, og tilsidst nogle »kristelige enkeltmands-sange« der ikke bør synges i kirken, kun i hjemmet eller ved møder. Jeg har givet dem det fælles navn »Åndelige Sange«, der jo passer på alle tre arter (selv om det

er lidt i modstrid med, hvad man ellers — med urette, se ovenfor — kalder således). De liturgiske sange har jeg skrevet efter opfordring, for at de kan træde istedetfor nogle andre, lidt mere koncertagtige, som ellers bruges på visse steder. Nu hændte det sig, at jeg og en ven engang fik lov til at stille nogle af disse sange op ved en gudstjeneste, sådan at de fik deres rigtige plads, den plads, hvorfra de bedst kunde virke på den øvrige menighedssang. Det var en Langfredag. Vi valgte så til indgang en salme (»vise«) der ret slog dagens tone an, — det hed i gamle dage »introitus«, indgangssang; det var »Syng højt min Sjæl om Jesu død«. Så kom det gamle litani med sit »Kyrie eleison«, oversat »Herre forbarm dig«, — (gid man turde indføre den gamle oversættelse »Herre miskunde dig«; meningen er jo ikke en ynkelig bodssang i sæk og aske, men som det siges tydeligere i det sidste ord: »Herre, vi véd at du er os miskundelig; nu kommer vi samlede frem for dig, åbner vore hjerter for at modtage din nåde«). Derefter kom den sædvanlige oplæsning af Esaias (53. kap.), den bekendte: »han er såret for vore overtrædelser« o. s. v. Så sang koret, altså som forsangere: »Jesus Kristus blev lydig til døden, ja korsets død; derfor har Gud højt ophøjet ham og givet ham navnet over alle navne.« Det skulde være ligesom en sammenfatning af det vi samles om Langfredag, en sammenfatning som for alvor kunde opfordre menigheden til at bryde ud i — jeg kunde sige »dagens lovsang«: »Hil dig frelser og forsoner«. — — Ja, alt dette var, om jeg selv må sige det, udmærket opstillet. Men det vigtigste manglede. Menigheden var ikke bleven oplært i hvad det hele gik ud paa, havde ikke lært at synge med i de liturgiske sange, vidste måske knap, hvad for ord koret sang, — sad altså som tilhørerre ved en koncert.

For dem, der vil genindføre liturgisk sang i dens gode, gamle skikkelse, er der meget at betænke.

Gentofte, 7. April 1925.

Thomas Laub.

LAMMETS BRUD

En Digter og et Hovedmotiv for hans Digtning

Saa gerne man ogsaa her havde meddelt en Levnedbeskrivelse af den sal. Forfatter, saa kunde man dog ikke faa de hertil nødvendige Efterretninger. Hvad der lader sig sige er dette: Hans Liv var skjult med Kristus i Gud, og naar Kristus, hans Liv, engang vil aabenbare sig, skal ogsaa han aabenbares med ham i Herlighed.

J. J. B.

Ikke uden Beklagelse og efter mange forgæves Forsøg har jeg maattet erkende Sandheden i de ovenfor anførte Ord, som findes i Fortalen til 2. Udgave af en Samling af *Christian Friedrich Richters* kristelige Skrifter paa Prosa og Vers: ERBAULICHE BETRACHTUNGEN VOM URSPRUNG UND ADEL DER SEELEN (Opbyggelige Betragtninger om Sjælens Udspring og Adel) 1767. »Man har ikke kunnet faa de hertil nødvendige Efterretninger.« Richters Forfatterskab, ikke mindst hans Digtning, er ret betydningsfuldt; en Mundsmag bragtes i sidste Aarsskrift under Titelen: DET SVÆRE OG DET LETTE VED AT VÆRE KRISTEN. Gennem flere Aar har jeg arbejdet for at komme ham ind paa Livet baade som Digter og Menneske. Det skulde være blevet til et ret omfattende og, som jeg haabede, ikke uinteressant salmehistorisk Arbejde. Dette er nu strandet paa Mangelen af nødvendige Efterretninger i Krigen og Efterkrigstidens Kaos; saa har nu ogsaa Sygdom slaet mig det hele af Hænde og gjort det nød-

vendigt for mig at sætte Stop for al hel- eller halvvidenskabelig Virksomhed. Det følgende er Afslutningen, derfor beder jeg om, at det maa fremkomme i DANSK KIRKESANGS AARSSKRIFT, hvor jeg mest har Fornemmelsen af at skrive for mine Venner.

At man mangler Efterretninger om Richters Levned er jo ikke at forstaa absolut. Det er blot saadan, at det, jeg under de raadende Forhold har kunnet skaffe mig at vide, kun er et tørt Skelet af biografiske Data: Han er født 1676, det var Aaret efter at *Speners PIA DESIDERIA* udkom, hvilket regnes for Starten til den egentlige pietistiske (spenersk-franckeske) Bevægelse. Fødestedet er *Sorau* i *Nieder-Lausitz* — i de østtyske Egne med slavisk Undergrund, som har haft saa stor Betydning for den tyske Renæssance- og Barokdigtning (de slesiske og preussiske Skoler). Faderen var som »Rat« knyttet til det derværende Liliputhof. Spener, Pietismens Fader, kom fra et lignende Milieu. De smaa Fyrstehoffers Betydning for Pietismens Opkomst og Udvikling er eminent. Iøvrigt er Richter først og fremmest Hallenser. I *Halle*, Pietismens Hovedstad i dens anden (franckeske) Periode, studerer han — baade Medicin og Theologi — og her faar han sin korte, hektisk travle Livsgerning, først som Inspector ved Franckes Pædagogicum, lidt senere — efter en Broders Død; man modnedes hurtigt og døde hurtigt i den Familie — som *Læge* ved alle de franckeske Anstalter 1699, 23 Aar gammel! Foruden at være Læge er han ogsaa *Apotheker*, stærkt interesseret i Fremstilling af nye Medicamenter, navnlig det berømte (senere vist nærmest berygtede) *Essentia dulcis*, en Guldopløsning, hvis Fremstillingsmaade han naaede til gennem Drømme og Bønhørelser. Salget af dette m. fl. Præparater organiserede han glimrende, saa det indbragte baade Vajsenhuset med de øvrige franckeske Stiftelser og ogsaa den richterske Familie særdeles betydelige Indtægter. Det er iøvrigt noget af det, man lettest kan faa fyldestgørende Oplysninger om, Richters Virksomhed som Læge og Apotheker. Har man Lyst, kan man læse en Lægebog af Richter paa et Par Tusind Sider, den findes paa Universitetsbibliotheket i — jeg tror — 17 forskellige Oplag. Den

viser os ham som en medicinsk Tænkter af ret middelalderligt magisk-alchymistisk Præg, medens han i *Reklamen* viser moderne Træk; for det lader sig næppe betvivle, at den væsentlige Grund til Bogens Udsendelse er at reklamere for Vajsenhus-Medicamenterne. Utvivlsomt dog i allerbedste Tro til disses Fortræffelighed! Ved Siden heraf er han virksom som Taler ved gudelige Forsamlinger, som Sjælesørger og opbyggelig Forfatter. Det hastige Løb ender brat, han bliver ikke mere end 35 Aar, dør 1711.

Indimellem faar han ogsaa Tid til lidt *poetisk Arbejde*, nogle Salmer, en god Snes Stykker, og en Del friere Digte. Det er nu det eneste, der staar tilbage efter ham, og for hvis Skyld man stadig kan finde Aarsag til at beskæftige sig med ham. Det er ved at blive noget gammeldags, men jeg kan ikke nægte, at jeg er stærkt interesseret i Sammenhængen mellem Værket og Mennesket. Men Mennesket, hvor finder man det bag de tørre leksigrafiske Oplysninger? For bare at nævne een Ting: om han var gift eller ej, har jeg ingen anden Oplysning om, end at et Brev angives at være skrevet i Anledning af et Barns Død.

Saa fandt jeg dog alligevel noget. Det meste af ovenstaaende Levnedsskildring har jeg fra *E. E. Koch: Geschichte des Kirchenliedes* (3. Ausg. Stuttgart 1868). Der findes ogsaa Henvisning til en Del Skrifter, hvor man kunde faa yderligere Oplysning — hvis man altsaa bare kunde faa fat i disse Skrifter! — og saa noget mere: En *Anekdote* (af dem som dette lidt snurrige, men iøvrigt fortræffelige Værk har i Hundredevis) fortalt som Bidrag til Tilblivelseshistorien for en af Richters Salmer, O WIE SELIG SIND DIE SEELEN (udmærket oversat af Brorson: O DE SJÆLE, DE ALENE). Pludselig faar vi gennem denne Anekdote Lejlighed til at gaa Stuegang med den purunge Overlæge, indaande noget af det store filantropiske Hospitals Luft, ja, mere endnu: Vi faar Lov til sammen med Digter-Mennesket at opleve noget, som synes af væsentlig Betydning for en stor og afgørende Del af hans Digtning:

»Omkring Aar 1700 i den første Tid af sin Ansættelse som Læge ved Vajsenhuset i Halle skal Dr. Christian Friedrich

Richter en Gang have drømt, at der i Hospitalet var en ægte kristelig, med Gud trolovet Sjæl at finde. Der var han nu gaaet gennem alle Sygestuerne og fra Seng til Seng, men havde ikke fundet, hvad han søgte. Endelig paa Spørgsmaalet til Sygepasseren, om der ikke befandt sig flere syge i Hospitalet, hed det, at oppe i et Tagkammer var der endnu en Kvinde, en halvt forrykt, hende skulde han dog ikke gaa til, hun talte ikke med nogen. Richter lod sig dog ikke holde tilbage, gik op og fandt, hvad han søgte — en gudtrolovet Sjæl, som han i Løbet af den Samtale, han begyndte med hende, snart erkendte som en saadan. Hun levede der helt ensomt, hensunket i Gud, hengivet til Bøn og stille Betragtning over Livsordet. Paa Richters Spørgsmaal om, hvorfor hun levede saa afsondret, fik han det Svar, at her var hun alene og dog ikke alene; thi her var hun hos Gud, sit Livselement og blev ikke forstyrret af noget; der havde hun det bedst, der var hun salig i sin Gud. Derpaa havde nu Richter dybt grebet af denne troende Sjæls Gudfrygtighed digtet den Sang, som i hans ERBAULICHE BETRACHTUNGEN VOM URSPRUNG UND ADEL DER SEELEN fra Aaret 1718 bærer Overskriften: »VOM HOHEN ADEL DER GLÄUBIGEN.«

Anekdoten anføres uden nogen Kildehenvisning og med et vist Forbehold: »skal have«. Det kunde saaledes synes let-sindigt at bygge noget som helst paa den, hvis man ikke var i Stand til at faa den yderligere bekræftet; men det er just det, man er, gennem Richters Digtning. Ikke saa meget den Sang, der er Tale om, OM DE TROENDE HØJE ADEL: O WIE SELIG SIND DIE SEELEN (O DE SJÆLE, DE ALENE); hvor nøje den stemmer med Tankegangen i Anekdoten, er den dog for lidet konkret til at give Holdepunkter; men vi har blandt Richters ERBAULICHE POESIEN (OPBYGGELIGE POESIER), en lille Samling Digte ikke bestemt til Menighedssang, som vi ogsaa finder i den før omtalte Samling, VOM URSPRUNG UND ADEL, et Digt med Overskriften: DIE BRAUT DES LAMMES IN IHREM CREUTZSTANDE BEY GELEGENHEIT EINES GEWISSEN TRAUERFALLES VORGESTELLET (LAMMETS BRUD

I SIN KORS-STAND FREMSTILLET I ANLEDNING AF ET VIST DØDSFALD). Her finder vi den nøjeste Overensstemmelse med Anekdotens Hospitalsoplevelse, ikke blot i Tankegang, men i konkrete Enkeltheder, saadan at det »gewisse Trauerfall« vanskeligt kan være andet end den i Anekdoten omhandlede Persons Død. Paa den anden Side er der ikke Tale om en saadan fuldstændig Enshed, at Anekdoten blot kan tænkes at være en Gengivelse af Digtet i Prosa. Digtet er i Aleksandriner, uden strofisk Indledning, ret langt og omstændeligt. Det begynder: DIE SEELE WÜNSCHTE EINST DES LAMMES BRAUT ZU SEHEN:

Sjælen ønskede engang at faa Lammets Brud at se og gjorde sig store Tanker om hendes Herlighed. Gud opfylder straks Ønsket og fører Sjælen ind i Elendighedens Hus med Tilkendegivelse af, at her er Bruden at finde. Sjælen begriber det ikke, den ser ikke andet end Angst og Elende:

Es lag ein Jammerbild ganz trostlos auf der Erden,
 das wurde Tag und Nacht mit Thränenbrot genährt,
 ein Menschenkind, das nicht getröstet konnte werden,
 ganz krank und abgematt, ganz alt und ausgezehrt...
Die Seel erschrack als sie ein solchers Elend spührte.
 Es fiel ihr aller Muth, sie blieb ganz ausser sich...
 Wie kannst du, Höchster, die, ja die so sehr betrüben,
um deren Willen du allein das Erdreich trägst?
 Kannst du ein Marterbild, wie dieses ist, so lieben?
 Kann das die Liebe sein, wenn du so heftig schlägst?
 Ist dies die Braut und wird nicht würdiger geachtet?
 Ist dies das Kind und wird so übel zugericht't?
 Ist dies die Königin, die hier verlassen schmachtet?
 Ist dies die Herrlichkeit, die ihr dein Wort verspricht?

(Der laa et Jammerbillede trøstesløst paa Jorden, Dag og Nat næret med Taarebrød, syg, gammel, udtæret. *Sjælen forfærdedes* ved at blive Vidne til en saadan Elendighed: Hvordan kan du, du Højeste, bedrøve dem, just dem saa saare, *for hvis Skyld alene du opholder Jorden?* Kan det være Kærlighed, at du slaar saa haardt? Er dette Bruden, som ikke agtes for mere? Er dette dit Barn, som der handles saa ilde med? Er dette Dronningen, som her maa forsmægte i Forladthed? Er dette den Herlighed, du lover hende i dit Ord? (Fremhævelserne mine)).

Herren bekræfter, at just hun er Bruden. Elendigheden og Skændselen gør hende foragtet for Verden, men dyrebar for Gud. Elendigheden udadtil bliver hende i det inderste til lutter Kroner. Som Brudgommen maa igennem megen Angst og Smerte, saaledes ogsaa Bruden. Kronen maa ganske vist her i Verden være en Hemmelighed:

Sie bleibt so der Vernunft *als sich auch unbekannt*,
Wer aber kann jedoch die Herrlichkeit beschreiben,
die durch des Glaubens Licht in ihrem Geist entstand?
Es mag die ganze Welt sich über sie erfreuen,
die ihrentwegen noch des Himmels Seegen spührt;
der Himmel wird alsdenn nur Sturm und Feuer dräuen,
wenn dieser edle Gast nicht mehr die Erde ziert.

(Kronen, Herligheden forbliver en Hemmelighed for Verden ligesom ogsaa *for sig selv* (for den herliggjorte). Dog er den Herlighed, som oprinder i hende med Troens Lys, over al Forstand. Hele Verden skulde glæde sig over hende, kun for hendes Skyld velsignes den. Var denne ædle Gæst ikke paa Jorden, vilde Himlen kun true med Storm og Ild).

Denne Tanke om »Brudens« kosmiske, verdensopholdende Betydning er, som vi senere skal se, meget væsentlig i Richters Digtning. Digtet fortsættes med, at Sjælen vedblivende staar undrende over for det paradoksale i Oplevelsen, mens den prøver at tilegne sig den guddommelige Belæring. Hvordan virkelig faa tænkt Ringheden og Herligheden sammen til en Enhed? for det er jo ikke bare det, at Kristus-Bruden synes elendig, hun er det. Smerten er ingenlunde blot et Skin:

Zwar schmerzen freylich wol dergleichen tiefen Wunden,
Gott schlägt auch nur darum, dass mans empfinden soll,
wird aber dieser Schmerz mit der Geduld verbunden,
so leidet nur das Fleisch, zu unsers Geistes Wohl.

(Saadanne dybe Saar gør ganske vist ondt, Gud slaar ogsaa kun, for at man skal mærke det. Dog bliver denne Smerte forbundet med Taalmodighed, saa er det kun Kødets, der lider til Gavn for Aanden).

Overensstemmelsen mellem Anekdoten og Aleksandrinerdigtet er jo slaende, de passer sammen som to Brikker i et

Puslespil, tilsammen synes de at give os fuld Klarhed over Hospitalsoplevelsen, baade efter dens ydre og indre Side. Oplevelsens epokegørende Betydning for Forfatteren er stærkt understreget: *Sjælen forfærdedes*. Modsætningen mellem de kristnes ydre Ringhed og indre Herlighed er her gaaet op for ham for Alvor. Selvfølgelig ikke saadan at forstaa, at Tanken skulde være ham ukendt, den hører til det kristne elementære, for luthersk »Kors-Theologi« er den absolut afgørende, ogsaa de ældre Pietister kan betone Tanken stærkt. Men det, der spørges efter i Poesien er ikke nye Tanker, det poetisk afgørende er den Intensitet, hvormed Tanken er oplevet og tilegnet. Hvad Richter har lært i Skolen, og at han utvivlsomt har lært om de kristne som foragtede og ringe, dog herlige for Gud, er af underordnet Betydning i Forhold til hvad han her oplever. Det som forfærder ham er Erkendelsen af, hvor langt ind den »ydre« Elendighed trænger.

Det er denne gennem Oplevelse tilegnede Erkendelse, der giver en særlig Farvning over Richters Behandling af det i Pietismens som ogsaa i den foregaaende Baroks kristelige Digtning saa meget brugte og misbrugte *Brudemotiv*. Fra godt 1600 bliver saa at sige al kristelig Digtning *erotisk* farvet. Det kunde være fristende at forsøge at belyse Fænomenet historisk og psykologisk samt at vurdere det theologisk, her maa vi holde os til Richter og blot kaste et Blik paa hans nærmeste Forlæg. Disse er utvivlsomt at søge først og fremmest hos *Johann Scheffler* (og Gottfr. Arnold, se Aarskr. for i Fjor S. 15). Schefflers, eller som han kaldte sig *Angelus Silesius'* Sangsamling, man kvier sig lidt ved at sige Salmer, skønt dansk Sprogbrug jo her rækker meget vidt, HEILIGE SEELEN-LUST oder geistliche Hirten-Lieder der in ihren Jesum verliebten Psyche (HELLIG SJÆLE-LYST eller aandelige Hyrde-Sange af den i sin Jesus forelskede Sjæl) er toneangivende for saa at sige al pietistisk Poesi. Mærkeligt nok, for saa vidt som Silesius var Katholik af skrap modreformatorkisk Observans, konverteret efter i sin Ungdom at have været tæt tilknyttet til mystisk-pantheistiske sværmeriske Bevægelser, som kun rent ydre hørte til den lutherske Kirke, — eller maaske ikke saa mærkeligt

endda, naar man kender Tiden? Adskillige næsten ordrette Overensstemmelser viser, hvor ogsaa Richters Digting helt er behersket af Schefflers Indflydelse. Hvordan Tanken om den kristne Sjæl som Bruden paa Forhaand har behersket ham, ser vi blot deraf, at baade i Anekdoten og Aleksandrinerdigtet er det det, han søger i Hospitalet: »En gudtrolovet Sjæl«, »en Lammets Brud«.

Vi har et meget tidligt rent schefflersk kristeligt Brudedigt af Richter, det er optaget i *Darmstädter Gesangbuch* 1698 (et noget tvivlsomt Foretagende); med Aarstallet passer det ganske godt, at E. E. Koch oplyser, at det er skrevet af Richter som tyveaarig Yngling. Det har som Overskrift: VON DEM FRIEDSAMEN ANBLICK DER LIEBE JESU AN DIE IHN SUCHENDE SEELE (jeg opgiver at oversætte!). Det er helt i den gængse Højsangsmanér, her tales nok om Smerte, men en Smerte, der slet ikke skal tages for Alvor, den ses kun som Ledsagerfænomen til den aandelige Elskovslyst:

Die lieblichen Blicke, die Jesus mir giebt
die machen mir Schmerzen
und dringen zu Herzen,
dass ich mich nun gänzlich in Jesum verliebt...

Ein göttliches Feuer empfindet die Brust:
ich weine vor Freuden
und wünsche solch Leiden
doch stetig im Herzen zu fühlen mit Lust.
O süssester Pein!
wie nimmst du mir ein?
Ach! ach! ich weiss nicht
ach! wie mir geschicht.

(De yndige Blikke, som Jesus sender mig, volder mig Smerte og trænger til Hjerte, saa at jeg nu helt og holdent har forelsket mig i Jesus...

En guddommelig Ild føles i Brystet: Jeg græder af Glæde, og ønsker dog stadig med Lyst at fornemme saadanne Lidelser i Hjertet. O sødeste Pine! hvor indtager du mig! Ak! ak! jeg ved ikke, ak! hvad det er, der sker med mig.)

Helt anderledes er Tonen senere. Ejendommeligt for Richter er det at digte Salmer to og to paa samme Versmaal og

Melodi som Penderter — saadan at den senere ofte uddyber den tidligere. (Se herom min før omtalte Artikel i Aarsskr. for i Fjor). Man kan maaske opfatte en anden Salme af Richter som en saadan Pendent til den nysnævnte: VON DER FREUDE IM HEILIGEN GEIST, Begyndelseslinjen er: DIE SANFTE BEWEGUNG, DIE LIEBLICHE KRAFT (findes hos Brorson: DEN SAGTE BEVÆGELSE LIFLIGE VIND). Ogsaa her har vi et glødende Billedsprog, hvor Højsangens Orientalisme og den anden slesiske Skoles Prunkbarok forenes i Skilddring af Følelsens Salighed:

So riechet dein Balsam, so triefet dein Gang,
o Schönster der Schönen!
drum soll auch ertönen
von deinen Fusstapfen hier dieses Gesang...

(Saa lugter din Balsam, saa drypper din Gang,
o Kongernes Konge,
mit Hjerte og Tunge,
dig derfor vil prise med frydelig Sang...)

Men nu føjes til:

Doch was ich empfinde das ist nicht mein Ziel,
ich lass es dahinten,
es soll mich nicht binden,
mein Herze befriedigt kein sinnliches Spiel.

(Dog hvad jeg kan føle er ikke mit Maal,
alt hvad der kan svinde
skal ikke mig binde,
har ikke bestandig Fornøjelsens Skaal.)

En utvivlsom Uddybning af Motivet i Forhold til det forrige Digt. Jeg finder det meget rimeligt at antage, at Hospitalsoplevelsen ligger imellem. I hvert Fald er der nøje Tilknytning mellem dette sidste Digt og saa det, Richter efter Anekdotens Beretning skrev, da han havde fundet og erkendt den gudtrolovede Sjæl, VOM HOHEN ADEL DER GLÄUBIGEN:

O wie selig sind die Seelen,
die mit Jesu sich vermählen,
die sein sanfter Liebes-Wind
so gewaltiglich getrieben,
dass sie ganz daselbst geliebet,
wo sich ihr Magnet befind't.

Denn wer fasset ihre Würde,
die bei dieser Leibes-Bürde
sich in ihnen schon befind't?
alle Himmel sind zu wenig
für die Seelen, die der König
so vortrefflich angezünd't.

Wenn die Seraphim sich decken,
und vor seiner Macht erschrecken,
wird er doch von seiner Braut
in der Wunder-vollen Krone
auf dem glorieusen Throne
ohne Decke angeschaut.

Sonst erfreut man sich mit Zittern,
und bedienet mit Erschüttern
dieses Königs Heiligkeit.
Aber wer mit ihm vertrauet,
wird, wenn er sein Anlitz schauet,
doch gar sanftiglich erfreut.

Wenn Jehova erst genennet,
wird nichts höhers mehr erkannt,
als die Herrlichkeit der Braut.
Sie wird mit dem höchsten Wesen,
das sie sich zur Lust erlesen,
gar zu einem Geist vertraut.

Sie ist edler als Carfunkel,
Diamanten sind zu dunkel
vor dem Glanz der Herrlichkeit,
der sie durch und durch erfüllet,
der wie Ströme aus ihr quillet,
der die Königin erfreut.

(O de Sjæle, de alene,
som med Jesu sig forene,
deres Herlighed er stor,
som fra Verdens Lyst fordrevne,
ere eet med Jesu blevne,
at de i hans Hjerte roer*).

Hvo kan deres Højhed skatte,
skønt de synes her forladte?
Den gaar over al Forstand,
alle Himle er for ringe
for den Sjæl, hvis Bryst og
Bringe
føler Livets Konges Brand.

Naar Guds Engles Øjne dækkes,
for hans Majestæt forskrækkes,
da kan Bruden smile ad
hans forunderlige Krone,
ser ham paa sin høje Trone
uden Dække mild og glad.

Andre skælv maa i Glæde,
naar de skal for Lyset træde
Lammets Hellighed at se,
men med Bruden, som trolovet
er med Christo, hendes Hoved,
kan det uden Rædsel ske.

Næst Jehovæ Guddoms Ære
kan vel intet større være
end som Brudens Herlighed,
som utrolig vel tilmode
med det allerstørste Gode
sig saa nær forenet veed.

Alle Perlers Pragt maa blegne,
Demant er som Ler at regne
mod den Herlighedens Glans,
som i Brudens Hjerte flyder,
og som Strømme overgyder
Sjælens Villie og Sans.

*) hviler.

Drum, wer wollte sonst was lieben,
und sich nicht beständig üben
des Monarchen Braut zu sein,
muss man gleich dabei viel leiden,
sich von allen Dingen scheiden,
bringts ein Tag doch wieder ein.

O! saa stræbe man alene,
at man kan sig ret forene
med vor Skat, Immanuel,
skal man derved noget lide
og sig løs fra alting slide,
det betaler sig saa vel.

Schenke, Herr! auf meine Bitte,
mir ein göttliches Gemüthe,
einen königlichen Geist,
mich, als dir verlobt, zu tragen,
allem freudig abzusagen,
was nur Welt und irdisch heisst.

Hjælp da, Jesus, at jeg vanker
ud og ind i Himmeltanker
og alene pønser paa
som din egen Brud og Mage
uophørlig at forsage
al den Del, som skal forgaa.

So will ich mich selbst nicht
achten,
sollte gleich der Leib ver-
schmachten,
bleib ich Jesu doch getreu.
Solt' ich keinen Trost erblicken,
will ich mich damit erquicken,
dass ich meines Jesu sei.

Saa vil jeg mig selv fornægte,
skulde end mit Liv vansmægte,
Jesum jeg ej slippe vil,
skal jeg lide Modgangs Tørke,
saa vil jeg mig derved styrke,
at jeg hører Jesum til.

Ohne Fühlen will ich trauen,
bis die Zeit kommt ihn zu
schauen,
bis er sich zu mir gesell't:
bis ich werd' in seinen Armen
in der süssten Lieb' erwarmen,
und er mit mir Hochzeit hält.

Uden nogen Trøst at finde
vil jeg tro at Jesus inde
i mit Hjerte altid bor,
siden er det Tid at skue,
naar Guds Himmels Bryllupsstue
samler os i Englekor.)

Digtet (Salmen) er vel værd at betragte. Heldigvis har Richter til Udtryk for sin stærke Spændingsoplevelse valgt en smuk og afdæmpet Strofeform, den fra middelalderlige latinske »Sekvenser«, vel mest fra STABAT MATER kendte. I Modsætning til latinsk Behandlingsmaade af Strofen, hvorefter de to symmetriske Halvstrofer er skarpt adskilte, er Strofen her udpræget behandlet som en Helhed. Sætningsperioden slynger sig tit smukt og sindrigt uden Ophold hele Strofen igennem. Her følger Brorson med paa det nydeligste, en saadan kunstfærdig Slyngning af Sætningskæden er just hans

Speciale. Iøvrig er der jo ret betydelig Forskel paa Original og Oversættelse: Richters Højtyske staar haardere over for Brorsons blødere Danske, saa gør de tyve Aars Aldersforskel sig ogsaa gældende: Vi er ved at komme fra den prangende Barok til den mere elegante Rokoko. Dog allerede hos Richter kan vi tale om en betydelig Elegance i Behandlingen af Trochæerne, en Versform, som man først sent magter i tysk Poesi. I Barokdigtningen behandles den mest meget haardt og knudret med Ophobning af overbetonede Enstavelsesord. Her i Digtet gaar Grundrytmen smukt og ubesværet igennem. Barokpræget gør sig mest gældende i Forkærlighed for prangende Gloser og Billeder. Den ældre pietistiske Digtning er unægtelig (gennem Scheffler) en Aflægger af den for sine bombastiske Overdrivelser berøgtede 2. slesiske Skole. Tænk paa den »duftende Balsam og dryppende Gang« i det tidligere anførte, DIE SANFTE BEWEGUNG. Saaledes her navnlig i det 3. og 6. Vers, hvor dog just Sætningsbygningens ubesværede Elegance gør, at de prangende Ord ikke virker støjende.

Iøvrigt er jo stærke og straalende Ord særdeles vel motiverede ud fra Digtets Tankeindhold, som jo er Hospitalsoplevselens voldsomme Kontrast mellem Ringhed og Herlighed. Idet Herligheden kommer først faar vi en dalende Bevægelse (Antiklimaks) i Digtet, hvorpaa for en stor Del dets Indtryk af *Finhed* beror. For at faa Herligheden frem tages Englene til Hjælp, og der opsættes en *første Kontrast* mellem Seraphims Bæven og Brudens tillidsfulde, utilslørede Skuen af Herrens Herlighed, ja hendes fuldstændige Forening til een Aand med det højeste Væsen. Maaske finder vi det lidt barbarisk oven paa saadanne Udtryk for den højeste aandelige Forening at komme med Carfunkel og Diamant; men Barok er nu engang Barok! Og saa op mod denne svimlende aandelige Herlighed sættes den jordiske Ringhed, en Ringhed, der ikke er en Maske eller et Skin; men — just dette fornemmes som Digtets egentlige Fortjeneste — den »ydre« Fornedrelse omfatter Brudens egen *Følelse*, kun i *Troen* ejer hun Herligheden. I Aleksandri-nerdigtet saa vi en Antydning af den samme Tankegang.

Et Spørgsmaal: Er nu dette ægte luthersk Kors-Theologi?

Det kan jo se saadan ud med den stærke Fremhævelse af »Troen alene«. Imidlertid kan vi i megen Mystik — ogsaa udpræget katholsk — finde ganske tilsvarende Ting. Mystik er ikke blot, som man ofte ser det gjort til, den overstrømmende Følelses Religion, det kan ogsaa være en fuldstændig Given Afkald paa al Følelse i absolut Gudhengivelse (Gelassenheit, Quietisme). Det kan ofte være svært at skelne, ofte kan næsten enslydende Ord dække ret forskellige Tanker. Det gælder om at lytte sig frem til *Tonen*. Jeg gør blot opmærksom paa Spørgsmaalet, at løse det magter jeg ikke. Efter min Fornemmelse ligger dette ejendommelige Brudedigt, hvis *Pointe* er »ohne Fühlen« — Brudemotivets Mening er jo ellers at give Lejlighed til overstrømmende Følelsesudgydelser, tænk paa det ovenfor anførte Ungdomsdigt, DIE LIEBLICHE BLICKE — mere paa den mystisk-quietistiske Linje end paa den luthersk-evangeliske. Det gælder vel iøvrig Pietismen som Helhed og giver sig maaske allermest til Kende just i Bevægelsens Poesi, i dennes fuldstændige Forandring af »Toneart« sammenlignet med ældre luthersk Kirkedigtning. Spørgsmaalet er uhyre vanskeligt og omfattende og lader sig utvivlsomt ikke løse efter enkle Formler. Det var blot Meningen lige at strejfe det her: Hvad er overhovedet Pietisme? Hvad er dens Forhold til Lutherdommen? til radikal-sværmeriske Bevægelser inden for Protestantismen? ja, til selve den i det 17. Aarh. ganske overmægtige modreformatoriske Katholicisme? Lad saa dem svare, der kan!

Vi vender tilbage til Richter og hans særlige Anvendelse af Brudemotivet, for hvilken det Ord af HØJSANGEN kan give et passende Motto: *Jeg er sort, dog yndig!* Den »mørke Brud«, brændt af Solen og Trængselers Hede, dog yndig, dog Lammets Brud. Ringest blandt Mennesker, dog guddommelig. Vi har set Hospitalsoplevelsen, som den træder frem for os i Anekdoten og Aleksandrinerdigtet, i dens epokegørende Betydning for dette Motiv Opkomst. Har vi først faaet Øje derfor, finder vi det overalt i Richters Digtning: Det ligger bag Vægterklagen i VÆGTER, VIL DET MØRKE RIGE (HÜTER, WILL DIE NACHT DER SÜNDE), det toner igen-

nem i Skildringen af Sjælens høje Oprindelse og dybe Fald, VOR SJÆL ER DERTIL FØDT OG BAAREN (DIE SEELE IST DAZU GEBOREN) den Salme, som mer end nogen anden er Sangen »om Sjælens Udspring og Adel« (vom Ursprung und Adel), for at nævne et Par af de faa Richter-Salmer, vi har i vor Salmebog, begge i fine Brorson-Oversættelser.

Den Tanke, som vi fandt i Aleksandrinerdigtet, at som Brudgom saa Brud, at som *han* var foragtet, pint, forladt, maa *hun* ikke vente at være andet, er Hovedmotivet i *Brudgom-Sangene*, Jule- (eller Bebudelses-)salmen O LIEBE! DIE DEN HIMMEL HAT ZERRISSEN, tindrende oversat af Brorson i TROENS RARE KLENODIE: O KÆRLIGHED! SOM HIMLEN SØNDERRIVER og — navnlig — i den store Passionssalme VOM GEHEIMNISS DES CREUTZES: MEIN FREUND ZERSCHMELTZT AUS LIEB IN SEINEM BLUTE, hvortil en — anonym — Oversættelse findes i PONTOPPIDANS PSALMEBOG: AF KÆRLIGHED MIN VEN SIT BLOD UDGYDER:

Mein Freund zerschmelzt aus Lieb in seinem Blute,
sein Leiden ist der Höllen strenge Pein;
er löscht den Grimm, zerbricht des Treibers Ruthe,
das Leben wirft sich in den Tod hinein,
davon zerspringt des Todes Schlund,
nun macht mein Bräutigam mich wiederum gesund . . .

O Bräut'gam! dein Geheimniss-volles Lieben
hat dich selbst zum Anathema gemacht.
Wie, wird die Lieb auch bis zum Fluch getrieben?
Ach ja! der Trieb hat sie so weit gebracht.
Das Leben nimmt uns wieder an,
und wird selbst aus dem Buch des Lebens ausgethan . . .

Drum scheu ich nicht des Leidens bittere Myrrhen,
in Mürrhen liegt die schönste Balsams-Kraft:
dabei kann mich des Fleisches Schmerz nicht irren,
weil mich das Joch in Christo Ruhe schafft.
Die Liebe ging den schmalen Steg,
aus Liebe wähl ich mir der Liebe Creutzes-Weg.

Mein Gott! entzünd in mir des Creutzes Flamme,
lass dessen Glut des Geistes Gold durchgehn,
und stärke mich in dem erwürgten Lamme,
dass ich verklärt im Tiegel bleibe stehn.
Wenn gleich das Fleisch sich kläglich stellt:
gnug dass der neue Mensch im Creutz den Sieg erhält.

(Af Kærlighed min Ven sit Blod udgyder,
hans Smerte Helved-Angst og -Pine er,
det Had er slukt, han Riset sønderbryder,
ja Livet gaar i Døden med Begær,
derved er Døden død i Grund;
nu har min Brudgom mig igen gjort frisk og sund ...

O Brudgom! jeg din Kærlighed ej fatter,
som et Anathema du er henlagt,
forbandet her Velsignelsen man skatter;
ak ja, saa vidt for os du det har bragt:
Os Livet Livet give vil,
men derfor sætte maa igen sit eget til ...

Jeg Korsets Bæger frygter ej at smage,
i bitre Myrrha er der Balsam-Saft,
og jeg for Trængsel vil mig ej unddrage,
thi Korset skaffer mig i Kristo Kraft.
Den smalle Vej gik Kærlighed,
af Kærlighed jeg og den smalle Vej gaar med.

Gud Korsets Lue da i mig antænde!
Min Sjæles Guld der skal igennemgaa;
i din Kraft lad mig mer og mere brændel
at jeg ret klaret kan i Sjælen staa;
sig Kødet krymper ved de Saar,
men Aanden dog derved en herlig Sejer faar.)

Som afgørende Hovedmotiv finder vi Tanken om den »mørke Brud« i endnu en *Brudesalme*, her udsat for fuldt Orkester og gennemspillet med straalende Virtuositet, under Titlen, VOM VERBORGENEN LEBEN DER GLÄUBIGEN, med

Førstelinjen, ES GLÄNZET DER CHRISTEN INNWEN-
DIGES LEBEN (hos Brorson: HVAD ERE DE KRISTNE
DOG GLIMRENDE SMUKKE). Den betragtes absolut som
Richters Hovedsalme. I min Udgave af VOM URSPRUNG
UND ADEL (2. Udg. Frankf. 1767) anførtes Salmen ikke
paa sin Plads mellem Richters GEISTREICHE LIEDER, men
anbragt for sig med en vidtløftig Kommentar til hvert Vers
og en Vrimmel af Skriftstedhenvvisninger (i Hundredevis!) og
endyderligere med Vedføjelse af en »Zugabe bestehend in
einigen zu der abgehandelten Materie gehörigen Zeugnisse Lu-
theri« (Tillæg, bestaaende i adskillige til den afhandlede Sag
hørende Vidnesbyrd af *Luther*). Hele dette kolossale Apparat
— Salmen m. v. kommer til at fylde 27 tættrykte Sider — viser
noksom, hvor stor Betydning man endnu i senpietistisk Tid
tillægger dette Digt. I Romantikens Dage faar Salmen en Re-
næssance som den dannede *Schleiermachers* Yndlingsalme.
Her er den næppe kendt af dannede, kun brugt i meget fol-
kelige Forsamlinger paa en udpræget »folkelig« Forsamlings-
melodi. Jeg har ofte hørt den anført som Eksempel paa, hvor
utrolig lavt Sangkulturen kan staa i saadanne Kredse. Saa me-
get kan en Melodi og en Oversættelse bevirke til Deklassering
af en Sang! Oversættelsen er ellers Brorsons, men ikke god,
navnlig fejlslagen paa det afgørende Sted: i Anslaget: »Hvad
ere de Kristne dog glimrende smukke / indvortes, udvortes
har Solen dem brændt.« (Vilhelm Andersen oplyser i sin og
Carl S. Petersens Danske Litteraturhistorie, at man har Ud-
kast til en anden Begyndelse til Oversættelsen fra Brorsons
Haand: »Som Lilliens Hjerte kan holdes i Grøde / skønt
Solen de yderste Blade har brændt.« Hvor smukt den end
kan forekomme, har Brorson dog ikke fundet den tilfredsstil-
lende som *Gengivelse*, og heri maa man vist give ham Ret).
Det maa maaske derfor være mig tilladt her at hidsætte en
anden Oversættelse i Stedet for min store Læremesters. Den
er fra min Samling TROENS HIMMELGAVE 1937, med
enkelte Rettelser. Vers 2—4, som jeg af praktiske Grunde har
oversprunget, anføres dog her i Brorsons Oversættelse. Først
dog selve den tyske Tekst:

Es glänzet der Christen inwendiges Leben,
obgleich sie von aussen die Sonne verbrannt:
was ihnen der König des Himmels gegeben,
ist keinem, als ihnen nur selber bekannt.
Was niemand verspüret,
was niemand berührt,
hat ihre erleuchtete Sinnen gezieret
und sie zu der göttlichen Würde geführt.

Sie scheinen von aussen die schlechtesten Leute,
ein Schauspiel der Engel, ein Ekel der Welt,
und innerlich sind sie die liebliche Bräute,
der Zierat, die Krone, die Jesu gefällt;
das Wunder der Zeiten,
die hier sich bereiten,
den König, der unter den Lillien weidet,
zu küssen, in goldenen Stücken gekleidet.

Sonst sind sie des Adams natürliche Kinder
und tragen das Bilde des Irdischen auch,
sie leiden am Fleische wie andere Sünder,
sie essen und trinken nach nötigem Brauch.
In leiblichen Sachen,
im Schlafen und Wachen,
sieht man sie für andern nichts Sonderlichs machen,
nur dass sie die Torheit der Weltlust verlachen.

Doch innerlich sind sie aus göttlichem Stamme,
die Gott durch sein mächtig Wort selber gezeugt,
ein Funke und Flämmlein aus göttlicher Flamme,
von obern Jerusalem freundlich gesäugt.
Die Engel sind Brüder,
die ihre Loblieder
mit ihnen gar freundlich und lieblich absingen,
das muss denn ganz herrlich, ganz prächtich erklingen.

Sie wandeln auf Erden und leben im Himmel,
sie bleiben ohnmächtig und schützen die Welt,
sie schmecken den Frieden bei allem Getümmel,
sie kriegen, die ärmsten, was ihnen gefällt.
Sie stehen in Leiden
und bleiben in Freuden,
sie scheinen ertötet den äusseren Sinnen
und führen das Leben des Glaubens von innen.

Wenn Christus, ihr Leben, wird offenbar werden,
wenn er sich einst, wie er ist, öffentlich stellt,
so werden sie mit ihm, alt Götter der Erden,
auch herrlich erscheinen zum Wunder der Welt.
Sie werden regieren
und ewig florieren,
den Himmel als prächtige Lichter auszieren,
da wird man die Freude gar offenbar spüren.

Frohlocke, du Erde, und jauchzet, ihr Hügel,
dieweil du des göttlichen Samens geneusst!
Denn das ist Jehova sein göttliches Siegel
zum Zeugnis, dass er dir noch Segen verheisst.
Du sollt noch mit ihnen
aufs prächtigste grünen,
wenn erst ihr verborgenes Leben erscheint,
wornach sich dein Seufzen mit ihnen vereinet.

O Jesu! Verborgenes Leben der Seelen,
du heimliche Zierde der inneren Welt!
Gib, dass wir die heimlichen Wege erwählen,
wenngleich uns die Larve des Creutzes verstellt.
Hier übel genennet
und wenig erkennt,
hier heimlich mit Christo im Vater geletet,
dort öffentlich mit ihm im Himmel geschwebet.

(Hvor straalere de kristne i aandeligt Smykke,
skönt udadtil ofte af Solen forbrændt,
i Kristus de finder den Hæder og Lykke,
som skjult for al Verden kun dem er bekendt.
Hvad Øret ej hørte,
hvad Haanden ej rørte,
har dem i det inderste smykket og prydet
og Sjælen med evig Lyksalighed frydet.

Udvortes de synes som Pjalter og Klude,
Vidunder for Verden, og Englenes Spe,
men indentil ere de dejlige Brude
med Jesu i Armene liflig at se,
ja Tidernes Under
som dagligen stunder
og stræber kun efter, naar Tiden sig ender,
at kysse vor Jesum med Palmer i Hænder.

De ere vel ellers af Adam som andre,
og bære det jordiske Billede med,
de vaage og sove, arbejde og vandre,
og lide saavel som de andre Fortrød,
i jordiske Skikke,
i Mad og i Drikke,
man ser dem ej noget særdeles at gøre,
kun at de af Verdens Lyst intet vil høre.

Dog er de af himmelske Herkomst og Stamme,
som Herren indvortes ved Ordet har født,
saa yndig en Lue af himmelske Flamme,
opammet i Over-Jerusalems Skød,
Guds Engle sig glæde
blandt dennem at træde
i Samkvem at synge: Halleluja! Amen!
Hvor dejligt maa dette dog klinge tilsammen.

De vandrer paa Jorden og lever i Himlen,
skønt svage dog Verdens beskyttende Vagt,
med Freden de dvæler blandt Fjendernes Stimlen,
skønt arme de mange til Rigdom har bragt,
de trænges og smædes,
dog inderlig glædes,
man mener dem ofte henvisnede døde,
dog indadtil staar de i skønneste Grøde.

Naar Englebasunerne mægtigt bebuder,
at han, som de venter, genkommer i Glans,
da skal de som Jorderigs Konger og Guder
for alle fremtræde med Sejerens Krans,
i straalende Lue
da bliver at skue
den Pragt, som var skjult — hvilken funkende Vrimmel!
som Sole de skinner i Himlens Himmell!

Op, fryd dig, al Jorden og jubler i Høje,
at Guddommens Æt dine Grænser bebor,
thi der er Beviset dig givet for Øje,
at ogsaa for dig er Forløsningen, Jord!
Naar hine belønnes,
du prægtigt skal grønnes
og finde dig fri for Forkrænkelssens Plage,
hvorunder du sukede i Trældommens Dage!

O du, som os Livet og alting lod eje,
 vor Jesus, du Sjælenes inderste Pryd,
 o giv os at vælge de lønlige Veje
 og gerne forsage den jordiske Fryd,
 her leve foragtet,
 som intet betragtet,
 her skjult med sin Kristus hos Gud i det indre
 for hisset med ham i al Herlighed tindre.)

Jeg haaber, at ogsaa den sammenstykkede danske Oversættelse kan give noget af en Forestilling om, at vi her staar over for et *Pragtstykke* af senbarok-pietistisk Poesi. Formen er virkningsfuld. Strofen er livlig varieret ved Kortlinjerne, uden at Helheden i nogen Maade lider Skaar. I Versmaalet finder vi de af det 17. Aarh. saa højlig yndede Trestavelserfødder, som Pietisterne og deres Forløbere indførte i Kirkesangen, ikke uden de mere gammeldags orthodoxes harmfulde Protest mod de »dansende og hoppende« Melodier og Vers. Richters Vers baade danser og hopper, mest danser de let hen med virkelig ubetonede Stavelser paa de lette Taktdele, af og til hopper de dog ogsaa, hvor de — svarende til Tidens Melodier i 3-delt Takt, som ikke gør saa megen Forskel paa betonet og ubetonet — overfyldes med tunge Stavelser. V. 6: »Wenn er sich einst, wie er ist, öffentlich stellt«. Rimene knitrer og knalder. I nogle Vers er hele anden Vershalvdel (Abgesang) gennemrimet (1., 2. og 6. Vers), det gaar over alle Bredder. En Vrimmel af Billeder flimrer forbi, mest ordnede to og to i indbyrdes Modsætning: Datidens elskede *Antithese*. Kommer en Barokdigter først ind paa at sætte saadanne Modsætninger op, kan han aldrig blive færdig. Nogle Steder har vi en bredere Udførelse af de kontrasterende Billeder, 3. og 4. Vers er som massive Blokke stillet imod hinanden, flottest er vel nok 5. Vers med Antitheserne i »Tætføring«, saa et Kontrastpar rummes i en enkelt Verslinje.

Antithese-Digtingen er, som antydet, højeste Mode i Tiden, ofte et tomt Spil. Nærværende Digt skal ikke frikendes for en vis Udskejen i den Retning, dog fornemmes det, at Kontrastopstillingen her er baaret ikke bare af en Ide, men

ogsaa af en *Oplevelse*, nemlig vor gamle Kending Hospitalsoplevelsen af Lammets Brud i Korsets Stand. I lige saa høj Grad, som det Digt, der i Anekdoten angaves at være det umiddelbare Nedslag af Oplevelsen (O WIE SELIG SIND DIE SEELEN), er dette knyttet dertil. Ja, det fornemmes, som om det Digt, vi nu har for os, har skullet være det egentlige Monument for det dengang oplevede, saadan som vi har set det i dobbelt Belysning fra Anekdoten og Aleksandrinerdigtet.

Jeg kan ikke tænke mig andet, end at der maa være gaaet adskillig Tid siden Oplevelsen. Tanken er blevet vendt og drejet, alle de Bibelsteder, hvor den er udtrykt eller blot antydet, er fundet frem. Fra disse er de allerfleste af Salmens Billeder hentet. Vi skal ikke hele Vrimlen af Skrifthenviisninger igennem. Her skal blot peges paa Hovedstedet, Kol. 3,3—4: *Thi I er døde, og eders Liv er skjult med Kristus i Gud. Naar Kristus, vort Liv, aabenbares, da skal ogsaa I aabenbares med ham i Herlighed.* Og saa det fornævnte, Højs. 1,5—6: *Jeg er sort, dog yndig... Se ikke paa mig, at jeg er sort, thi Solen har brændt mig.*

En Tanke, som vi ikke fandt i det første Digt (O WIE SELIG...), men som vi satte Mærke ved i Aleksandrinerdigtet, arbejder sig her frem til Dominans: Tanken om de helliges *kosmiske Betydning*: for deres Skyld opholder Gud Verden. Antydet i det 5. Vers: »Sie schützen die Welt« (»Verdens beskyttende Vagt«) bryder den frem i sin fulde Pragt i det 7.s mægtige Apothese.

Dog samtidig med at det ses, hvor Digteren har haft Tid til paa alle Maader at gennearbejde den Tanke, som blev levende for ham ved Hospitalsoplevelsen, er der noget andet, som kunde tyde paa, at han har faaet Oplevelsen noget paa Afstand. Tanken er blevet ham saa fortrolig, at den har mistet noget af sin Brodd. Der er ikke længer nogen *Forfærdelse* over Brudens elendige Tilstand, den Skræk, som slog saa stærkt igennem i Aleksandrinerdigtet, den dybe Resignation i det første Digts »ohne Fühlen«. Kunde vi før sige, at Brudens fornedrede Skikkelse ikke var en Maske, saa bruges nu just dette Ord: »Wennglich uns die *Larve* des Creutztes verstellte«

(ordret: Selv om Korsets *Maske* gør os ukendelige). Herligheden, som før ogsaa var skjult for Bruden selv, er nu kun en Hemmelighed for »Verden«, de andre. Selv kender hun den meget vel. Hun er blevet saa sikker paa sig selv i sine nye prægtigere Klæder: V. 2 »in goldenen Stücken gekleidet« (»klædt i Gyldenstyks Klæder« Ps. 45). Hun kan oven i Købet een Ting nu, som hun slet ikke kunde før: le ad Verdens Lyst (V. 3, »nur dass sie die Torheit der Weltlust verlachen«). Trods Ophobningen af Antitheser er der dog sket en Afslapning af den forrige Spænding. Hvor mange Luthercitater saa Salmen kan belægges med, lader det sig ikke nægte, at vi er kommet (endnu) længere bort fra luthersk Kors-Theologi, end vi var før — hvis eller min Kronologi holder Stik — for det maa jo ikke glemmes, at Mottoet for dette lille Arbejde er: Man mangler de nødvendige Efterretninger!

Jeg føler mig ved dette Digt staaende ved Enden af en Udvikling ikke bare inden for dette særlige Forfatterskab, men overhovedet inden for den lutherske Kirkes Digtning: det mystisk(-pietistiske) Kristi-Brud Motiv i prunkbarok Udstaffering. Jeg er ved at mene, at vi med det foreliggende Digt staaer over for det sidste betydelige Stykke i denne Art. Ganske interessant er det i denne Sammenhæng at konstatere en vis Mindelse i 1. Vers: »Was niemand verspüret / was niemand berühret« om *Philip Nicolais* WACHET AUF RUFT UNS DIE STIMME (ZIONS VÆGTER HÆVER RØSTEN): »Kein Aug hat je gespürt / kein Ohr hat mehr gehört / solche Freude«. Saaledes kommer de to Salmer til at række hinanden Haanden hen over Aarhundredet: Nicolais, som kort før 1600 synger Brudemotivet ind, og Richters, som ikke længe efter 1700 synger det samme Motiv ud.

Staaende over for Richters Digt maa vi erkende, at her fører ingen Veje videre frem. I det hele gaar det paa Hæld med den tyske Salmedigtning. Senere end Richter og hans samtidige blandt de »ældre Hallensere« har vi *Zinzendorf*, der ødsler med sit utvivlsomme Talent og iøvrigt er meget vanskelig at faa fat paa bag Disciplenes Udglatninger. Prunkbarokken arter hos ham ud i det rent abstruse: »Blutrubinenpracht«!

Den quietistiske Linje, vi saa i det første af de af Hospitalsoplevelsen prægede Digte (O WIE SELIG . . .), føres videre hos *Gerhardt Tersteegen* med Finhed og Inderlighed. Ellers er det nye Signaler, der hejses. Selv mens Pietismen endnu er ved Magt, bliver det glat Elegance, Korrekthed, der er afgørende. Trods en Del Sentimentalitet begynder den kommende Forstandstids Følelseskulde at trække ind. Og det varer ikke længe, før denne er helt eneherkende. Reaktionen mod de foregaaende Aarhundredes »Barbari« er fuldstændig. Salmebøgerne renses ud, saa det snart er vanskeligt at finde baade Kristendom og Poesi i dem, et Led i denne Periodes mere omfattende kulturelle Udrensning.

Den tyske verdslige Poesi kom snart til Kræfter og fik endda draget Nytte af Oplysningstidens Udrensning af alt det anstrengte og overdrevne i Barokken; det blev en nødvendig Forudsætning for det tyske Vers' vældige Udvikling i Goethe-Schiller-Tiden og Romantiken. Den tyske Kirkedigtning kom derimod aldrig til Kræfter igen. En sart Efterblomstring af den mystisk-pietistiske Digtning har vi i *Novalis' GEISTLICHE LIEDER* (ca. 1800), dog glidende saa meget over i det subjektive, at det er tvivlsomt, om der kan tales om kirkelig Poesi. En Genopvækkelse af Reformationsaarhundredets og den første Del af det 17. Aarh.s mere objektive kirkelige Sang, som den, der i saa enestaaende Grad lykkes herhjemme under Anvendelse af alle den nye Tids kunstneriske Magtmidler, bliver der intet af i den lutherske Kirkedigtningens Moderland. Dér er og bliver det det 16. og ikke mindst det 17. Aarh., der er Storhedstiden.

Men det er ogsaa i Sandhed en stor Tid! Man taler om, at Tyskland kommer sent med, hvad angaar navnlig litterær Kultur i nyere Tid. Det er rigtigt. Mest dog, naar man tænker paa verdslig Litteratur alene; tages den kirkelige med, forskydes Tegningen noget: I Andagtslitteratur og Kirkesang udfoldes noget af den Aandskraft, som hos andre blev til Drama og Epos. Som vi har lært at se den tilsvarende Musikperiode, jo ogsaa hovedsagelig staaende i Kirkens Tegn, som ikke blot en kirkemusikalsk, men overhovedet en musikalsk Stortid, vil

man maaske ogsaa mer og mer faa Øje paa den digteriske Værdi i det 16.—17. Aarh.s aandelige Poesi, hele Rækken fra Luther til Zinzendorf med Navne som *Philip Nicolai*, *Paul Gerhard*, *Johan Rist*, *Simon Dach*, *Johan Scheffler*, *Gottfried Arnold*, *Gerhardt Tersteegen* og mange flere. Den tyske Kirkedigtning er jo ikke som vor samlet paa faa Stormænds Hænder. Ogsaa Genstanden for dette Arbejde, *Christian Friedrich Richter* hævder smukt sin Plads om end ikke blandt de allerstørste. Ikke som banebrydende, Scheffler, Gerhard og Arnold har givet ham Tonen, men som særdeles typisk for sin Retning og Tid.

Det er en mærkelig fremmedartet Verden, vi møder i denne Digtning, mere fremmedvirkende vel i sin digteriske Form end i sit theologiske Tankeindhold, og mere end det 16. er det vel igen det 17. Aarh., der virker fremmed for os i sin tit fortvivlede Kamp for at naa frem til digterisk Udtryk, mest ad Veje, som nu er forladt. Selv for den, som har faaet Smag for hine Tidens Poesi, gælder det dog, at man skal gennem Dynger af Sand for at hente enkelte Guldkorn frem. Produktiviteten i de Dage var overvældende. En særlig Tilløkkelse ved Richter er, at hans Produktion er saa begrænset, og næsten alt i hans Poesi dog af nogen Interesse. Jeg har gjort mig en Glæde af at lede i det 17. Aarh.s kolossale Salmeophobninger og fremdrage paa den ene eller den anden Maade, hvad jeg har fundet. Jeg prætenderer ikke Lærdom, men har — hørende mest til det digtende (og gendigtende) Laug — af og til maaske ladet mig lokke til at strejfe ind over Lærdommens Grænseomraader i min Lytten efter Toner, som tiltrak mig. Disse Toner var vel ofte — maa jeg bekende! — ikke saa meget den fuldtonende Menighedssangs, som de ensomt flakkende, søgende, kæmpende Sangeres.

Nu er jeg saa ved Vejs Ende, ikke bare med dette lille Arbejde, mit hymnologiske Hovedværk i Lommeformat, men overhovedet med hymnologisk Virksomhed i hvert Fald i overskuelig Fremtid. Skulde den Smule, jeg har kunnet yde, have været nogen til Berigelse, til Uddybelse af historisk, poetisk, ja endog kristelig Erkendelse, skulde det være mig en stor Glæde.

Harald Vilstrup.

AFTEN-SANG

Er min Sol nu rent forsvunden,
som oprunden
gjorde alt saa mildt og lyst,
legende i Sjæl og Sinde
lod mig finde
Tapperhed til Troens Dyst?

Derimod nu alt er øde,
Dagen døde,
graat i graat jeg alting ser,
Mørkets Aanders Sværm at dæmpe
og nedkæmpe
har jeg ingen Evne mer.

Byrderne er mig for svære.
Ak, min kære
Ven, om dig maaske jeg fandt!
Mørkets Magt den bitterlige
skulde vige,
om du, rene Lys, oprandt.

Under denne Himmels Bue
maa man skue
mørkt og lyst i Vekselspil,
skal et frugtbart Duggfalds Væde
Marken glæde,
maa der Nattekulde til.

Sjæl, gak ind til Hvilens Rige,
lad dig sige:
Solen gemmer sig en Stund!
Sov, og lad bag Søvnens Taage
Hjertet vaage,
Jesus vogter paa dit Blund.

Se, din Sol skal atter dages,
du skal tages
ganske i dens Lyssglans ind.
Gud i dig skal aabenbares,
helt oplares
skal du derved, dunkle Sind!

Jesus, giv, naar Aften stunder,
at jeg blunder
trygt, mens Natten skrider hen,
og dig, skønne Morgenrøde,
fro kan møde,
naar du bringer Dag igen!

Chr. Fr. Richter
(Wo ist meine Sonne blieben)
ved *Harald Vilstrup*.

OM REFORMATIONSTIDENS SALMEMELODIER OG DERES RYTME

Efter et Foredrag ved Dansk Kirkesangs Sommermøde 1947

af mag. art. Henrik Glahn

I Aar for netop 100 Aar siden afsluttedes det Værk, som frem for noget skulde faa Betydning for den protestantiske Kirkesangs Reform i nyere Tid. Det var den tyske Forsker, Carl von Winterfelds stort anlagte Undersøgelse: »Der evangelische Kirchengesang«, der kom i tre voluminøse Bind, og som for første Gang gav en sammenhængende Skildring af den evangeliske Kirkesangs Historie. Med Romantikens store Begejstring for og Fordybelse i Fortidens Kulturfrembringelser fulgte ogsaa en stærk Interesse for den tidlige lutherske Kirkesang i det 16. Aarhundrede, en Interesse, hvis praktiske Udslag skulde faa vidtrækkende Betydning for saavel musikhistorisk Forskning som levende Kirkesang i Tiden fremefter. For denne Udvikling blev Winterfeld Banebryderen.

Men foruden at denne Fremdragning og Nyvurdering af de tidlige lutherske Melodier resulterede i, at vor Kirkesang efterhaanden blev frigjort for det 18. Aarhundredes stive Koraltidition, gav den samtidig Stødet til en bitter Debat om Betimeligheden i Genindførelsen af de gamle rytmiske Former. Vi kender denne Debat herhjemme fra, dengang da Laub stod frem som Repræsentant for den reformbestemte Fløj; vi kender den endnu den Dag i Dag, selvom den føres med lidt mere Mel i Mælet end tidligere. Jeg skal ikke fordybe mig i dette Punkt, men blot henvise til den fortrinlige Skildring i Povl Hamburgers Laubbiografi.

Med Reformationstidens Salmemelodier som Emne er det naturligt til en Begyndelse at nævne netop Winterfelds Arbejde. Dette skabte nemlig først og fremmest Klarhed over Kildeproblemet i den tidlige lutherske Salmesang. Mangt og meget har naturligvis ændret sig i vor Opfattelse af og Viden om Kilderne siden Winterfeld, — det kan ikke være andet — men Konturerne er dog de samme. Efter Kilder kan vi saaledes nogenlunde klart skelne mellem følgende Kategorier:

- A. Førreformatoriske Melodier.
- B. Enstemmige Melodier fra verdslig Visetradition.
- C. Melodier fra den polyfone Kunstsang.
- D. Nye, enstemmige Melodier til nye lutherske Tekster.

Denne Inddeling i Kildegrupper vil jeg gerne lægge til Grund for det følgende Forsøg paa at drage nogle Linjer i Reformationstidens Salmesang. Vi vil herunder hovedsagelig koncentrere os om det rytmiske Problem. Vi vil søge at belyse, hvorvidt der i rytmisk Henseende er særlige Træk, der udmærker de enkelte Grupper. Men hertil kræves, at vi først opstiller visse Principper for en saadan Betragtning.

Groft taget kan der tales om tre rytmiske Grundprincipper for Melodierne. Yderpunkterne er til den ene Side *den helt frie Rytme*, til den anden Side *den rent taktmæssige Rytme*. Det tredje Rytmeprincip betegner et Kompromis mellem disse Yderpunkter og skal omtales om lidt. — Den frie Rytme er først og fremmest knyttet til den gregorianske Prosasang. Den skifter bestandigt og følger frit den melodiske Strøms Stigen og Fald. Den gregorianske Sangs Rytme har en irrational Karakter derved, at den ikke lader sig fæstne til Nodepapiret i nøjagtig maalte Værdier.

Det rent taktiske Princip, som f. Eks. raader i den folkelige Sang (Dansevisen), deler sig i to Typer. Fra gammel Tid skelnes der principielt mellem den lige, to- eller firdelte Rytme, som kaldes den imperfekte Takt, og den tredelte, perfekte Rytme. — Det tredje Grundprincip, Kompromisrytmen, gør sig gældende i Melodier, der ikke afgjort kan henføres til den ene eller den anden af de opstillede Ydergrupper. Det ytrer

sig paa forskellig Maade. Een Type er den »blandede Rytme«, som vi f. Eks. møder i den gamle reformatoriske Form af »Nu bede vi den Helligaand,« som vi skal se paa senere. En anden Type herunder er den skiftende Rytme, Vekselrytmen, som vi har den i f. Eks. »Jeg vil mig Herren love«, D. K. 90, og som en tredie Type kan opstilles Kunstmelodirytmen, der gør sig gældende i de Melodier, som overgik til det lutherske Repertoire fra den polyfone Kunstsang. De er typiske ved stærke Udsmykninger af Melodilinjens, Melismers, Synkoper o. l. Kunstsangens Indflydelse ser vi i den tyske Form af »Vor Gud han er saa fast en Borg«, som Laub har gengivet i D. K. 186. — Jeg skal komme nærmere ind paa hver enkelt af de her opstillede Typer, men lad os foreløbig fastslaa, at der er Tale om:

- I. Frirytmske Melodier
- II. Todelt taktiske Mel.
- III. Tredelt taktiske Mel.
- IV. Blandet rytmske Mel.
- V. Vekselrytmske Mel. (skiftende Rytme)
- VI. Kunstmæssige Mel..

Vender vi herefter tilbage til den Ordning af Melodierne i Grupper efter deres kildemæssige Tilhørsforhold, som jeg refererede ovenfor, bliver Opgaven da at undersøge, i hvilken Grad og paa hvilken Maade de her opstillede seks Rytmetyper karakteriserer Kildegrupperne. Det, vi altsaa vil forsøge, er at kombinere to forskellige Betragtninger paa Reformationstidens Salmesang, en Betragtning af Melodierne efter deres Afstamning og en musikalsk-stilistisk Betragtning, hvor vi især vil koncentrere os om de rytmske Former.

Naar vi i det følgende opererer med Begrebet Reformationstiden, vil vi skelne mellem to Perioder indenfor denne: *den tidlige*, som repræsenteres i Sangbøger fra Luthers Levetid, d. v. s. de tyske Melodisamlinger, der kom fra 1524 til 1545, begyndende med Johann Walthers »Gesangbüchlein« og sluttende med Valentin Babsts »Gesangbuch«; og *den senere Salmesang* med tidsmæssig Grænse omkring 1570. Tiden her-

efter faar paa mange Maader en anden Karakter, det er Mod-reformationens Epoke. I musikalsk Henseende gør der sig i de sidste Tiaar af det 16. Aarh. en stærkere Indflydelse gældende fra Syd, fra Italien. Ogsaa en Strømning fra Frankrig kan iagttages, og hele denne Udvikling, som vi ikke kan komme nærmere ind paa her, kulminerer i den tyske, protestantiske Motet o. 1600 med Komponister som Eccard, Prætorius, Hassler, Vulpius, o. s. v..

Af den Gruppe Melodier, som overgik fra katolsk til luthersk Brug, vil vi først udskille de rent gregorianske, fri-rytmiske Melodier, Sekvenser, Hymner, o. l., som blev sunget i begge Lejre langt op i Tiden. De har i Sammenhæng med den strofiske Salmesang — som Talen er om her — ingen Interesse. Kun selve den Kendsgerning at den gregorianske Sang holdt sig levende en rum Tid efter dens Kulmination — ligesom med en Inertiens Lov — har Betydning for Bedømmelsen af de liturgisk-musikalske Forhold i Reformationstiden.

Men nu de strofiske Salmer. Hvad selve det ydre Omfang af førreformatoriske Salmemelodier angaar, udgør de indenfor den tidligere Periodes samlede Materiale kun ca. $\frac{1}{5}$ af Melodierne. I den senere tyske Salmesang er Repræsentationen af yderligere tilkomne førreformatoriske Melodier kun ganske ringe. — Inden vi klarlægger den rytmiske Fordeling, vil vi se paa nogle karakteristiske Eksempler fra denne Gruppe. Melodien til »Op dog Sion«, LVW. 99*), er oprindelig knyttet til den Salme, der staar forrest i de ældste lutherske Salmebøger, Adventssalmen »Nun komm der Heiden Heiland« (Kom Hedningers Frelsermand). Melodisk er den udsprunget af den ældgamle Hymne »Veni redemptor gentium«. Ser vi paa dens Rytme, finder vi den i klart accentuerende, lige (to- eller firedelt) Takt med en Fjerdedel svarende til hver Stavelse. Denne Rytmetype kaldes derfor ogsaa *isometrisk*, lige lange Metre.

*) Forkortelse for »130 Melodier...« af J. P. Larsen, F. Viderø og M. Wöldike.

Saadanne taktiske, todelte Melodier af før-luthersk Afstamning findes der ikke saa faa af: »Et lidet Barn«, D. K. 40, »Lovet være du Jesus Krist«, D. K. 110, »Behold os Herre ved dit og den gamle danske Julesang, som findes i Thomissøns Salmebog 1569, »Pris, Ære og Dyd«, af Grundtvig omdigtet til »Julen har Englelyd«, D. K. 97.

Foruden denne rytmisk enkle Kategori møder vi indenfor det førreformatoriske Stof de tredelte, mere folkeligt prægede Viser. Disse har hørt til den mindre liturgisk bestemte Del af den katolske Kirkes Kult. Det drejer sig her ofte om Juleviser eller Viser til andre af de større Højtider i Kirkeaaet, hvor Lægfolket sprængte de autoriserede Rammer og selv blev delagtige i Kirkens Handlinger. Vi har saadanne tretaktiske Melodier til Viser som »Lad det klinge sødt i Sky«, D. K. 106, »Opstanden er den Herre Krist«, D. K. 150, »Et Barn er født i Bethlehem«, D. K. 36, den makaroniske Vise »In dulci jubilo«, D. K. Tillæg 20, o. a..

Der er ingen Tvivl om, at det er en folkelig Praksis, der slaar igennem i disse Melodier, ganske som i de gamle danske Almueviser, »Det hellige Kors«, D. K. 26 og »Den signede Dag, som vi nu ser«, D. K. 195, der begge hos Thomissøn angives som hørende til »de gamle sang, som haffue været brugt i paffuedommet«.

Den tredie Type af førreformatoriske Melodier er de saakaldt blandet rytmiske, hvor hverken det afgjort frie eller afgjort taktiske Princip dominerer, men hvor de to Principper brydes i en delvis fri, delvis taktisk Kompromisrytme. For at kaste Lys over denne ejendommelige Melodirytme maa vi se paa et Par konkrete Eksempler. Et af de mest typiske, vi kan fremvise, er her den tidligere nævnte reformatoriske Form af »Nu bede vi den Helligaand«, der antagelig er opstaaet ved Omformning af en oldkirkelig liturgisk Pinsemelodi.

I D. K. 125 findes en taktmæssig modificeret Redaktion af denne den ældste overleverede Skikkelse af Melodien, men herudover findes der i vort nutidige Melodirepertoire ingen Melodier med dette blandet rytmiske Præg. Det frie Element i Melodiernes oprindelige Former er overalt strøget til Fordel for en taktisk Uniformering. — Til yderligere Illustration af denne Rytmetype, dens Karakter og historiske Rod, vil vi se paa den ældste Form af Melodien til »Verleih uns Frieden« (Forlen os Gud i Naade Fred; jvf. Vilstrups Oversættelse i »Syngende Himmellyst«), der ligesom den før nævnte Melodi til »Op dog Zion« er en Afledning af den gregorianske Hymne »Veni redemptor gentium«. Den gengives her efter Val. Babsts Sangbog 1545:

For-len os, Gud, i Naade Fred i disse Stridens Da-ge, for ej af andet

Værn vi ved mod Ufreds on - de Pla - ge end dig, Herre Gud, alene.

De to første Linjer er enkle og isometriske, men i L. 3 faar vi en udvidende Melisme paa Ordet »vi« og i L. 4 en tilsvarende Melisme paa »onde«. Disse smaa Udvidelser er i Stand til at sprænge den taktiske Fornemmelse, som L. 1—2 fremkalder. Rytmen i sidste Linje er yderligere en Streg friere i Forhold til de to første. At vi har med et gregoriansk Element at gøre i denne herlige Melodi, kan der ikke herske Tvivl om. — Det samme er Tilfældet i den gamle danske Paaskelelse »Krist have Lov« fra Thomissøns Salmebog. (Se D. K. Tillæg 28). Foruden den uregelmæssige Rytme skal fremhæves Visens umiskendelige gregorianske Melodik.

Ser vi herefter paa det samlede førreformatoriske Melodimateriale fra de tidlige lutherske Sangbøger, er Antallet af taktiske (to- og tredelte) og blandet rytmiske nogenlunde det samme, dog med Overvægt til den taktiske Side. Men nok saa interessant er det at se, om der kan paavises nogen Forskel i

den taktiske og den blandet rytmiske Gruppens Afstammingsforhold. Her kan det ikke undre, at Melodierne fra den »blandede« Kategori viser sig at gaa tilbage til de rytmisk frie, gregorianske Sange. Det forholder sig stort set saaledes, at de taktiske Melodier knytter sig til Salmer, der har været i folkelig Brug før Reformationen i principielt samme Rytme som den, hvori de findes i de reformatoriske Sangbøger, mens de blandet rytmiske Melodier knytter sig til Salmer, der inden eller ved Reformationen — i Forbindelse med Oversættelse eller Parafraze af de latinske Tekster — omformedes efter gregorianske Forbilleder. Denne Iagttagelse holder i alt væsentligt Stik, saaledes at vi har Lov til for de førreformatoriske Viser at hævde, at de taktiske (to- og tredelte) Melodiers oprindelige Former (Urformer) er taktiske, mens de blandet rytmiske Melodiers Urformer er frirytmiske, gregorianske.

Vi forlader nu foreløbigt de førreformatoriske Melodier og vender os til den anden Hovedgruppe: de Melodier, som overgik i det evangeliske Repertoire fra *den enstemmige folkelige Sang*.

En meget almindelig Praksis i det 16. Aarhundrede var fra de verdslige Korsamlinger at overføre Melodier til de kirkelige Sangbøger. Melodierne laa i Datidens Korudsættelser som bekendt i Tenorstemmen, og herfra vandrede de — oftest ganske uden redaktionelle Ændringer — over til lutherske Salmer i enstemmig Notation. Vi maa her nøje skelne mellem to Melodityper: de polyfont prægede og de enkle enstemmige. Naar vi møder de to Former i de gamle Salmebøger, er de ikke vanskelige at skelne fra hinanden, idet den polyfont prægede Tenormelodi som Regel er udstyret med Melismer, Synkopevendinger og andre Træk, der kun kan hidrøre fra den flerstemmige Bearbejdelse. Til Gengæld er den enstemmige Vise uden Falbelader i den Retning, højst er der mindre Udsmykninger, som imidlertid ikke berører Melodiernes langt overvejende taktiske Anlæg.

Naar jeg fremhæver, at den enstemmige folkelige Vises *taktiske* Anlæg er det fremherskende Rytmeprincip, vil man maaske hertil straks sige, at vi jo tillige møder adskillige Me-

lodier fra det 16. Aarhundredes verdslige Repertoire i skiftende Rytme, i vekselrytmisk Form. Baade Winterfeld og herhjemme Laub fremholder jo netop den skiftende Rytme som et specifikt folkeligt Træk ved den Tids Viser. Det sidste kan man forvise sig om blot ved at slaa op i Laubs Redaktion af de gamle danske Folkeviser. — Hertil skal bemærkes, at det forlængst er godtgjort, at den skiftende Rytme ikke oprindelig har hørt den levende Folkesang til, men er et Udslag af bevidst musikermæssig Bearbejdelse. Den betegner en bevidst kunstnerisk Stilisering af Melodier med rent taktisk Anlæg. Vi kan desværre ikke komme dybere ind paa dette interessante Problem, men vil som et meget afgørende Vidnesbyrd om, at de vekselrytmiske Melodier ikke er urfolkelige i deres Form, blot nævne, at adskillige af de Melodier, som er overleverede i skiftende Rytme i det 16. Aarh. tillige mødes i enkelto- eller tretaktisk Rytme. Vi kan saaledes i de forskellige Overleveringer træffe een og samme Melodi i alle tre Rytmer, todelt, tredelt og skiftende. Dette gælder f. Eks. »Jeg lægges i Jorden«, LVW. 58.

Det er disse tre Rytmetyper, som præger det enstemmige verdslige Stof i Reformationstidens Salmesang, og der skal nævnes nogle konkrete Eksempler: I lige, isometrisk Rytme finder vi den yndige Nikolai Hermanvise »Op alle som paa Jorden bor«, D. K. 145, der hidrører fra en Vise med følgende Tekst:

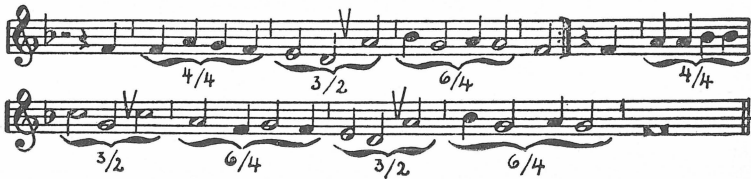
Kommet her, ihr lieben Schwesterlein
an diesen Abendtanz,
lasst uns ein geistlich's Liedelein
singen um einen Kranz.

Her forenes Dansevisen og Salmemelodien paa saare yndelig Maade som i saa mangfoldige andre af Hermns Viser.

Som Eksempler paa tretaktiske folkelige Melodier skal blot nævnes: »Vel mødt I fromme Kristne«, D. K. 180, og »Jeg lægges i Jorden i hvide Lin«, LVW. 58, den gamle tyske Buksbomvise, som ogsaa findes i Thomissøns Salmebog. Man har

desuden Grund til at formode, at Melodien til »Min Sjæl, du Herren love«, D. K. 121, har en folkelig Tradition bag sig.

Hvad angaar den vekselrytmiske Meloditype, vil vi se paa et enkelt karakteristisk Eksempel. Laub anvender i D. K. Til-læg 37 til Salmen »Om alle mine Lemmer« en rytmisk meget fredsommelig Melodi. Sporer vi den imidlertid tilbage til den ældste Form i Reformationstiden, hvor den forekommer allerede 1524 til Teksten »Herr Christ, der einig Gottes Sohn« som en Omdannelse af en endnu ældre verdslig Melodi, vil vi se den i følgende rytmisk ejendommelige Form:

Denne Struktur er i Virkeligheden typisk for det 16. Aarhundredes vekselrytmiske Melodier, ligesom ogsaa Synkopekonflikter som i ovenstaaende Viser L. 2, (4) og 7 er hyppige. Rent umiddelbart vil det ogsaa være klart for enhver, at en saadan kompliceret Rytme ikke kan tilkendes nogen Form for »Folkelighed«, hvilket ogsaa Laub har indset, da han bragte Melodien i den forenklede Form.

Et andet Eksempel, som der blot skal henvises til, er »Min største Hjertens Glæde«, D. K. 122, der i det verdslige Repertoire bl. a. findes til den pudsige Tekst: »Papiers Natur ist Rauschen«. Hvis man finder denne Melodis Vekselrytme vanskelig, maa man blot være klar over, at den hos Laub er enkel i Forhold til den oprindelige Form, der skifter ligesaa stærkt som den ovenanførte »Herr Christ, der einig«. Overhovedet findes der i det danske Salmemelodirepertoire af idag ingen Melodier med den gennemført skiftende Rytme fra $\frac{4}{4}$ til $\frac{3}{2}$ til $\frac{6}{4}$, som er typisk for det 16. Aarhundredes verdslige Melodier. Ogsaa den nederlandske Visemelodi til »Jeg vil mig Her-

ren love«, D. K. 90, har Laub i en i Forhold til den ældste Overlevering rytmisk forenklet Skikkelse.

Undersøger vi nu det verdslige Melodistof i Reformationstidens to Perioder, vil vi bemærke en paafaldende og interessant Forskel. Mens de verdslige Melodier nemlig i den tidlige Periode kun udgør ca. 8 % af Periodens samlede Materiale, ser vi, at deres Antal i den senere tyske Salmesang vokser til op imod 60 %. Vi skal senere komme med nogle samlede Konklusioner dette Punkt vedrørende.

Med Hensyn til Fordelingen af de tre Rytmetyper, saa er det atter de taktiske, der dominerer. I den tidlige og senere Periode af den tyske Salmesang er der tilsammen 24 verdslige Melodier i Totakt, 15 i Tretakt og 17 i Vekselrytme, hvilket vil sige, at der er mere end dobbelt saa mange Melodier, der følger det taktiske Rytmeprincip i Forhold til det skiftende. Hvis man altsaa har haft den Forestilling, at skiftende Rytme er *typisk* for Reformationstidens Salmesang, har man været paa Vildspor. Ved en Undersøgelse af et Materiale paa 325 Melodier fra Reformationstiden har det saaledes vist sig, at kun 24 Melodier følger det her omtalte vekselrytmiske Princip. — Ser vi derimod paa Samlingerne op omkring 1600, vil vi lægge Mærke til, at verdslige Melodier med skiftende Rytme er trængt stærkere ind i Melodirepertoiret, men i den egentlige Reformationstid er Fænomenet sjældent.

Som Afslutning paa Omtalen af de førreformatoriske og de enstemmige verdslige Melodier skal der fremføres nogle principielle Bemærkninger vedrørende de tretaktiske, de blandede rytmiske og de vekselrytmiske Melodier. Med de to Kildegrupper har vi saa at sige tømt det samlede Reformationstidsmateriale for Melodier i tredelt Rytme. Det vil altsaa sige, at der her ikke kan skelnes mellem en speciel kirkelig og verdslig Tradition, men at vi maa betragte de tretaktiske Melodiers Forekomst som værende udsprunget af en almen *folkelig* Tradition.

Derimod vil vi se, at den kompromisbestemte Rytme, blandet + skiftende Rytme, deler sig saaledes, at den blandede Type knytter sig til den førreformatoriske *kirkelige* Tradition

og den skiftende Type til den *verdslige* Tradition. Naar man under romantisk Paavirkning har villet se de forskelligartede Stilforhold i Reformationstidens Salmemelodier som Udtryk for en fælles folkelig og kirkelig Rod, som en Manifestation af en Kultureenhed, er der derfor ingen Tvivl om, at man har været for romantisk i Opfattelsen. Dette gælder ogsaa i flere Henseender Laub, der i sit Grundsyn tror paa en saadan fælles folkelig og kirkelig Tradition for den reformatoriske Salmesang i *alle* dens Former. —

Foruden de enstemmigt anlagte Tenormelodier har vi en ikke helt ringe Repræsentation af de førnævnte *polyfont anlagte Tenormelodier*. Der var en nær Forbindelse mellem Tidens Korkomponister — Walther, Senfl, Hofhaimer, Forster o. s. v. — og de reformatoriske Kredse. Anvendelsen af disse »Hofweisen«, som de træffende er kaldt, er derfor meget naturlig.

For denne Melodigruppens Vedkommende vil man kunne gøre den samme Iagttagelse som for de enstemmige verdslige Melodiers Anvendelse i de to Perioder: der sker en betydelig Tilvækst baade reelt og procentuelt (7 til 22 %) fra tidlig til senere tysk Salmesang. Herigennem har vi konstateret det interessante Forhold, at der i Løbet af de første 50 Aar efter Reformationen manifesterer sig en tydelig Forskydning i Anvendelsen af det melodiske Stof, idet den tidlige Periode ganske naturligt i relativ vid Udstrækning øser af førreformatorisk og gregoriansk Stof (blandet Rytmetype), mens der i Tiden efter ca. 1550 kan iagttages en langt stærkere Anvendelse af verdsligt Melodistof.

Det er klart, at de kunstprægede Melodier, overført som de var direkte fra de flerstemmige Udsættelser, ikke har været egnede til Menighedssang. Tænk blot paa den — endog rytmisk modificerede — Form af »Eine feste Burg«, som Laub bringer i D. K. Denne Melodi har vel ikke verdslig Oprindelse, men stilistisk bærer den umiskendeligt Præg af det 16. Aarhundredes »Hofweise«. — Eller betragt nedenstaaende Melodi, som nu i enkel tredelt Rytme anvendes til »Nu Blomstertiden kommer«, LVW. 85. Det er den gamle tyske Vise »Entlaubet

ist der Walde«, der her meddeles efter Formen i Thomissøns Salmebog:

Dig tak-ker jeg kæ-re Her-re / at du mig ha - ver for-vart /
 med mørk-hed om-bø-fan - - gen / der til ud-i stor nød /
 at jeg er det und-gan-gen / og fri fra e - - - vig død.

Men hvorledes disse saa komplicerede Melodier har været anvendt i Gudstjenesten, er gaadefuldt. Hvorvidt de har været korisk eller solistisk fremført, om det har været med eller uden Instrumentalledsagelse, staar endnu i det uvisse.

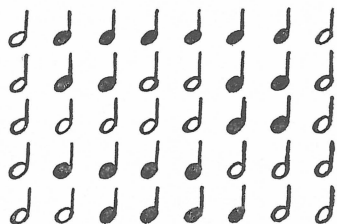
Gaar vi herefter videre med Stoffets Udskillelse efter Kilder, kan der desuden peges paa enkelte mindre Melodigrupper, som vi ikke tog med i vor Opstilling af Kilderne. Det er de Melodier, som er overtaget fra de *humanistiske Odekompositioner* og fra de *bøhmiske Brødres Sangbøger*. Begge disse Grupper opviser meget interessante rytmiske Forhold, som det imidlertid vil føre for vidt at komme ind paa i denne Sammenhæng. Det kan ogsaa forsvares at undlade nogen nærmere Omtale, da Repræsentationen herfra er temmelig lille. Desuden er der et mindre Antal Melodier fra *det fransk reformerte Psalter*, hvis rytmiske Problem skal behandles om lidt.

Tilbage bliver da en temmelig stor Kernegruppe, som vi vil betegne *den nye lutherske, enstemmige Vise*. Naar vi giver denne Kategori Benævnelsen »ny«, er det en negativ Bestemmelse, forsaavidt som den opstaar derved, at de paagældende Melodier og Salmer *ikke* har kunnet lade sig henhøre til førreformatoriske, verdslige eller ikke-tyske Kilder, hverken gennem ydre eller indre Kendetegn. Vi kan dog for det langt overvejende Flertal af disse Melodier regne sikkert med, at de er blevet til i Forbindelse med den nye, af ældre Forlæg uafhængige, tidlige lutherske Salmedigtning.

Nu er Spørgsmaalet, om der gør sig særlige rytmiske Træk gældende i denne den centrale lutherske Melodigruppe. En nærmere Undersøgelse viser, at der først maa skelnes imellem to musikalske Traditioner: en højtysk og en Strassburgertradition. For nøjere at forstaa Forskellen paa disse maa vi foretage en Afstikker til de franske Psaltermelodier.

Et af den reformerte Kirkes Hovedcentre laa i Strassburg. Det var her, at den første Samling calvinske Salmer udkom i Aaret 1539. Med denne Samling lagdes Grunden til den fuldstændige franske Gendigtning af Davids 150 Psalmer, der forelaa med Melodier i 1562. Teksterne skyldes først og fremmest de to berømte Digtere Clement Marot og Theodore Beza, og den flerstemmige Udsættelse af Melodierne — 125 ialt — besørgetes af den navnkundige franske Komponist Claude Goudimel.

Mens Psalmeoversættelserne er i højst forskellige, men jævne og naturlige Versemaal, er Melodierne dertil gennemgaaende i livlige og uensartede Rytmer. Skønt de enkelte Verselinjer kan være tekstmetrisk enkle og klart accentuerende, er den musikrytmiske Udformning som oftest skiftende fra Linje til Linje. Det kan saaledes nævnes, at til den jambiske 8-stavelser Linje (som »Hvad kan os komme til for Nød«), der jo i isometrisk Udformning har lige lange Toner, kan der indenfor den franske Psaltermelodibestand registreres hele 18 forskellige rytmiske Strukturer. Man tænke sig Begyndelseslinjen af »Hvad kan os« i følgende karakteristiske franske Rytmer:

Der opstaar herved et rytmisk overordentlig broget Billede, som især viser sig, naar Rytmestrukturen som i flere af Melodierne skifter for *hver Linje*. Et karakteristisk Eksempel er den

gamle Form af »Synden gør Mennesket blind og lam«, som Laub har i Tretakt, D.K. 166. Den franske Psalme hedder:

I den ældste Form af »Gør Døren høj«, D.K. 60, der ogsaa er fra det franske Psalter, er de tre første Linjer som hos Laub, mens sidste Linje skifter over til Rytmen:

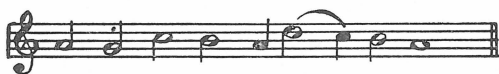
Foruden denne skiftende rytmiske Udformning vil man konstatere, at de franske Melodier har eneraadende *lang Optakt* i alle Linjer. Man maa saaledes tænke sig gennemført lange Optakter i Melodierne D. K. 6 og LVW. 48. Paa dette Punkt afviger D. K. 87 ikke fra den ældste Form. —

Naar jeg er gaaet ind paa de franske Psaltermelodier, er det for at paapege den nære Forbindelse mellem disse og de ældste protestantiske Melodier fra den lutherske Menighed i Strassburg. Fællestræk for de to Melodigrupper er den metrisk skiftende Rytme og den fremherskende Brug af lang Optakt. Inden vi ser paa et Par Eksempler herfra, vil vi forsøge at klarlægge Materialet for hele den Gruppe, vi her taler om: den nye lutherske, enstemmige Vise.

Det drejer sig om ialt ca. 100 Melodier fra Sangbøger mellem 1524 og 1545. Fra de *højtyske* Samlinger, der blev til direkte under Luthers Auspicier, er der ca. 50 Melodier og fra de *Strassburgske* plus enkelte sydtyske Samlinger ca. 50. Hvorledes er nu de rytmiske Forhold indenfor dette Materiale? Indenfor den højtyske Gruppe viser det sig, at saa at sige samtlige Melodier er isometriske, mens ca. $\frac{3}{5}$ af Strassburgmelodierne følger det isometriske Princip. De øvrige Strassburgmelodier har tydeligt Præg af den omtalte franske Psaltertype. Det

vil altsaa sige, at ca. 80 % af det samlede Materiale er i isometrisk Rytme, principielt med lige lange Toner paa hver Stavelse.

Naar dette fastslaas, ser jeg med god Samvittighed bort fra, at en Del af de højtyske Melodier er overleverede med enkle synkopiske Slutningsdannelser. Saadanne skal antagelig kun betragtes som Manerer, opstaaet under Indflydelse af den kunstmæssige Sang. De rokker ikke ved Melodiernes taktisk-metriske Anlæg og Grundpræg. Et Eksempel herpaa er den ældste Form af den frygiske Melodi til »Af Dybsens Nød«, LVW. 1, hvor Linje 5 hed:

Dette hedder i senere Sangbøger fra Reformationstiden, f. Eks. hos Thomissøn:

Dette og adskillige andre tilsvarende Afvigelser mellem de forskellige Versioner viser, at Nedskriften ikke behøvede nøjagtigt at dække det faktisk sungne. —

Som Eksempler paa den nye lutherske Vise kan anføres adskillige, som foreligger i vore Koralbøger. Fra den højtyske Gruppe skal nævnes: »Nu fryde sig hver kristen Mand«, D. K. 126, »Fra Himlen højt«, D. K. 43, »Af Dybsens Nød«, LVW. 1, »Ak Gud, fra Himlen se herved«, LVW. 2, »Forgæves er vor Kraft og Kunst«, LVW. 31, »Fra Verden har jeg vendt min Hu«, LVW. 32, »Hvad kan os komme til for Nød«, LVW. 43, »O Gud, Fornuften fatter ej«, LVW. 93, »O hjertekære Jesus Krist«, LVW. 96. — Af *Strassburgmelodier* kan anføres »Et trofast Hjerte«, D. K. 41, »Her ser jeg da et Lam at gaa«, D. K. 70, »O søde Gud, din Kærlighed«, D. K. 152 og »Den kristne Kirkes skønne Navn«, LVW. 13. Det rytmiske Slægtskab mellem Strassburgmelodien og den franske Psaltermelodi vil være evident, hvis man sammenholder Melodierne »O søde Gud, din« og den franske »Jeg raaber fast, o Herre«, D. K. 87.

Vi har nu søgt at kaste Lys over de enkelte Kildegrupper ud fra den Betragtning af Melodiernes Rytm i Reformations-tidens tyske Salmesang. Lad os standse op et Øjeblik og foretage en samlet Oversigt. Paa Grundlag af de Side 52 og 53 opstillede Kildegrupper og Rytmetyper vil vi se, hvorledes den procentvise Fordeling indenfor et systematisk gennemarbejdet Materiale paa 240 tyske Salmemelodier fra 1524 til ca. 1570 vil blive. Siden Opstillingen af Rytmetyperne er den franske Psaltertype kommet til; den betegnes i nedenstaaende Tabel med: VII.

	A	B	C	D	Ialt	
II	9	10		34	53	} 64 Taktisk Princip
III	4	6		1	11	
IV	7			1	8	
V		7			7	} 15 Kompromisrytme
VI			12		12	
VII				9	9	9 Fransk Psalterrytme
	20	23	12	45	100	

Det fremgaar heraf, hvorledes den taktisk-metriske Type er den fremherskende indenfor Grupperne A, B og D, saaledes at mere end Halvdelen af det samlede Materiale følger dette Princip. Vi faar endvidere en Bekræftelse paa de tidligere dragne Konklusioner vedrørende de tretaktiske, blandet rytmiske og vekselrytmiske Melodiers Forekomst og Fordeling i Gruppe A og B, den førreformatoriske og den verdslige Gruppe. De kunstmæssige Tenormelodier svarer i Antal nogenlunde til de tredelte. Det mest karakteristiske Træk er imidlertid den overvældende Betoning af det taktisk-metriske Princip indenfor den nye lutherske Vise, den mest omfangsrige af de fire Kildegrupper. Den franske Psalterrytme sætter som nævnt sit Præg udelukkende paa Strassburgmelodierne.

Vi konstaterer — hvad jo i Forvejen var velkendt nok —, at den reformatoriske Salmesang i vid Udstrækning benyttede »de forhaandenværende Søms Princip«, d. v. s. anvendte foreliggende førreformatoriske kirkelige og verdslige Melodier, enkle saavel som kunstmæssigt komplicerede, uden Hensyn til

praktisk Syngelighed, blot Versemaalet passede. Men det afgørende er, at hvor der ikke benyttedes eksisterende Melodier fra det Repertoire, som nu var for Haanden for Salmedigterne eller Udgiverne, der ser vi, at Melodierne saa godt som udelukkende følger det enkle isometriske Princip, hvis nærmeste historiske Tilknytningspunkter ligger i den folkelige isometriske Vise og den førreformatoriske metrisk enkle Hymne.

For nogle Aar siden blev det gennem nogle interessante Undersøgelser af den tyske Forsker Robert Geutebrück paavist, at den folkelige, tyske Vise, saalangt den kan spores tilbage i Overlevering, har fulgt taktiske Rytmeprincipper. Geutebrück gaar saa vidt som til at hævde, at det er en *Lov* for den folkelige, tyske Vise, at den rytmisk har taktisk Karakter. Denne Paastand kan kun blive yderligere stadfæstet gennem det reformatoriske Salmemelodimateriale. Den taktisk-metriske Rytmetypes Fremhersken her falder saaledes smukt i Traad med det, der ideelt bærer den lutherske Salmesang: Lægfolkets aktive Medleven i Kirkens Gudstjeneste gennem Afsyngelsen af Viser paa Modersmaalet.

Luther var ikke Skaberen af den folkelige Kirkesang, men han legitimerede den, gav den en bredere Ramme og dybere evangelisk Indhold. Og det er klart, at denne paa samme Tid kirkelige og folkelige Salmesang maatte søge saa vidt muligt at betjene sig af Melodier, der opfyldte Kravene om baade kirkelig Aand og folkelig Form.

Jeg begyndte med kort at berøre den Situation, vi selv befinder os i, og som fremkaldtes i det 19. Aarhundrede af en dels romantisk, dels videnskabeligt inspireret Reformtrang, for hvilken Winterfeldts Værk blev den udløsende Kraft. Hvad jeg har søgt at ride op i det foregaaende skulde samtidig tjene som Basis for en klarere Vurdering af vor egen Kirkesangs-reformator, Thomas Laubs Værk. Jeg skal ikke her komme ind paa en mere konkret Sammenligning mellem Laubs Melodier og Reformationstidens. *Naturligvis* er Laubs Melodier ikke nøje Kopier af de reformatoriske. Og heldigvis. Det er — som af andre før fremhævet — ganske ufrugtbart at konstatere, hvorvidt Laubs Værk er i Overensstemmelse med det

saakaldt »historiske«. Laub er i sine Melodier inspireret af bestemte Sider af Reformationstidens Salmesang, Sider, som vi idag kan se, hørte til de mindre fremtrædende i Datidens Salmesang som Helhed. Dette Punkt kunde det i høj Grad være af Interesse at faa belyst nærmere: Hvilke Sider i det 16. Aarhundredes Salmesang er det, som i særlig Grad har præget Rytmerne i Laubs Salmemelodier? — et Spørgsmaal, som imidlertid falder uden for Rammerne for det her behandlede Emne.

ERINDRINGER FRA SOMMERMØDERNE GENNEM 25 AAR I SAMFUNDET DANSK KIRKESANG

Giv os, o Gud,
Vi paa dit Bud,
Maa leve saa tilsammen ...

Det begyndte i Sommeren 1926, hvor Samfundet modtog en Indbydelse fra Forstander Harald Balslev til et Møde paa Ubberup Højskole i Dagene 25.—27. August. Der mødte ca. 50 Deltagere. Thomas Laub holdt to Foredrag om Kirkesangens Historie, og Pastor Chr. Welding et Foredrag om Brorsons Salmer. Magister Mogens Wöldike ledede Koret, og der blev sunget et gregoriansk Kyrie, et Kyrie af Palestrina og Th. Laub: Sov sødt Barnlille. Et Glimt fra 3 Milepæle i Kirke-musikkens Udvikling, en god og lærerig Hjælp til Forstaelse af Th. Laubs Foredrag. Fritiden gik med Spadsereture i den store smukke Have, med Samtaler og Skæmt. Det blev i bedste Forstand et baade udbytterigt og fornøjeligt Samvær.

Det gamle Ord, der siger, at godt begyndt er halvt fuldendt, kom til at passe. Den lange Række af Sommermøder, der fulgte efter, blev under stadig Udvikling i det Spor, der paa en saa udmærket Maade var lagt paa dette første Møde.

Til Sorg for os alle døde Thomas Laub den 4. Februar 1927, men Sorgen uddybede Glæden over, at vi dog naaede frem til vort første Sommermøde med vor elskede Leder iblandt os. Magister Wöldike blev nu Formand, og i Dagene 10.—13. August mødtes vi paa Ryslinge Højskole, hvor Monrad var

Forstander og Thorvald Aagaard ikke alene sørgede for Indkvartering, men ogsaa gav sit gode Bidrag til, at Mødet blev saa vellykket. Bl. a. spillede fynske Musikanter for os den sidste Aften under Aagaards Ledelse. Vi samledes som sidst til Indøvelse af Salmemelodier, til Korsang og til Foredrag bl. a. af Wöldike om Th. Laub og Dansk Kirkesang.

Det tredie Møde blev paa Askov Højskole 6.—9. August 1928, og her mødtes ca. 120 Deltagere — i Ryslinge 80 —. Særligt mindes jeg herfra et Foredrag af Seminarieforstander Georg Christensen om Folkevisen, hvorefter Vilhelm Michelsen sang et Par Folkeviser. Den sidste Aften blev de indøvede Korsange sunget, og derefter spillede jydsk Musikanter under Oluf Rings Ledelse.

Efter Koncerten skete der følgende:

Magister Wöldike siger, at vi, som vi plejer, vilde slutte med en Aftensang, og i det Øjeblik der gik, før Wöldike fik truffet sit Valg, siger min Sidemand nede i Salen til mig: »Fred hviler«, hvortil jeg omgaaende svarede, nej her gaar vi dybere ind, og det blev »Du Herre Krist«. Den Aften gik det op for mig, at denne Salmes sidste Vers giver Udtryk for noget af det bedste i Sommermødernes Maal, derfor staaer dette Vers som Overskrift over disse Minder.

Efter Askovmødet med den store Tilslutning havde Samfundet en Følelse af, at der nu kunde regnes med disse Sommermøder som noget, der vilde kunne gentages hvert Aar, derfor blev det en Skuffelse, at der paa næste Aars Møde paa Frederiksborg Højskole kun kom ca. 40 Deltagere, endda noget ustadigt, fordi en Del blev boende i København, og tog til og fra hver Dag. For de faa faste gik Mødet sin Gang med Salmesang, Foredrag og gode Samtaler; men Udvalget fik dog den Opfattelse, at der maaske kun kunde blive Tale om Møde hvert andet Aar, derfor blev der intet Møde i 1930.

Men 1931 mødtes vi igen i Ryslinge — ca. 70 Deltagere — og da var der ingen Tvivl om, at der alligevel skulde fortsættes hvert Aar. Mødet fik et udmærket Forløb.

Hidtil havde Sommermøderne været afholdt paa grundtvig-

ske Højskoler, men ofte havde der været Tale om og Ønske om ogsaa at faa et Møde paa en af Indre Missions Højskoler, og i Sommeren 1932 blev Mødet paa Haslev udvidede Højskole — Forstander Pagh Petersen.

For mit Vedkommende følte jeg det som det bedste Møde, vi indtil da havde haft. Ikke fordi jeg i nogen Maade havde Følelsen af en for os usædvanlig alvorlig Tone. Alvor og Gammen havde altid tidligere været Fællesnævneren for vore Møder, og maaske netop dette, at vi ogsaa her ganske naturligt kunde færdes, som vi var vant til, gjorde, at Mødet blev saa rigt, som det blev. Men særligt var der Forstanderparrets Glæde over at give os Husly, og Højskoleforstander Davidsens uforbeholdne og varmeste Anerkendelse.

Orgelbygger Rechnagel sørgede for Indkvartering og deltog i Mødet med stor Interesse, ogsaa Rechnagel gav sit gode Bidrag til, at Mødet blev saa udmærket, og hele Familien blev levende interesserede Deltagere i adskillige senere Møder.

Saa var der Mødet paa Vallekilde Højskole 1937.

Her var det, der skete den Ulykke, at Pastor Trier en sen Aftentime paa Vej ned til Gymnastiksalen, hvor der blev sunget, faldt og slog sig saa alvorligt, at det blev til et aarelangt Sygeleje, der mærkede ham for Livet. Trier fik dog et Par gode Arbejdsaar, mødte igen i Udvalget 22. 10. 1939, men døde godt et Aar efter.

Pastor Trier var en af Veteranerne, og jeg mindes ham som et meget interesseret og virksomt Medlem af vor Kreds.

Det var ogsaa paa dette Møde, at en Opposition meldte sig med Kravet om, at Samfundet burde interessere sig for Liturgi. Resultatet blev, at der blev nedsat et Udvalg, der i 1943 fremkom med det Forslag til en Højmesseliturgi, der er omtalt senere.

Desværre maatte et paatænkt Sommermøde i 1945 aflyses paa Grund af, at saa mange Højskoler var beslaglagt til andet Formaal.

Der blev saa i Stedet for holdt et Efteraarsmøde i København den 16. Oktober med Gudstjeneste i Slotskirken, hvor Provst Aastrup prædikede — Pastor Geismar var syg —. Om

Eftermiddagen var der Samvær i K.F.U.K.s Sal med Aarsmøde og et Foredrag af Magister Wöldike om Problemerne ved Udførelse af ældre Musik. Dagen sluttede med Kirkemusikanten i Slotskirken ved Organist Finn Viderø.

En Gennemgang af samtlige Møder vil føre for vidt. Det særlige Sommermøde paa Bornholm i Aar bliver det tyvende i Rækken, og det almindelige Møde i Ryslinge det en og tyvende. Men enkelte særlige Minder fra disse Møder maa nævnes.

Samfundet har to Gange været paa den historiske interessante Rødding Højskole — Danmarks første Skole i Brændingen mellem Dansk og Tysk —.

Første Gang i 1933 oplevede vi Begyndelsen til den Brydning, der opstod ved, at Medlemmer af teologisk Oratorium ønskede indført deres særlige Form for Morgenandagterne, og paa det andet Møde i 1946 blev Forsøget gjort.

Paa det første af Møderne protesterede Thv. Aagaard varmt og energisk i Følelsen af, at dette var noget fremmed og »Dansk Kirkesang« uvedkommende. For mit Vedkommende maa jeg give Aagaard Ret, det følte saa fremmed, at det ikke blev nogen Andagt. I Th. Laubs Melodibog er der optaget adskillige Melodier ude fra, men Laub har indplantet dem alle paa dansk Grund, saa at det forekommer mig fuldt berettiget, at han kaldte Samlingen »Dansk Kirkesang«, Melodibogen føles som helt ud Laub og helt ud Dansk. Morgenandagterne maa paa tilsvarende Maade ikke fornyes stærkere, end at de stadig kan føles og opleves som helt danske.

I denne Forbindelse maa jeg nævne, at vi paa de første Møder ved Morgenandagterne sang Trosbekendelsen til Th. Laubs Melodi. For mig var det en Glæde at forsøge paa at »møde vor Fader i syngende Flok« ogsaa med Daabspagten Ord paa vore Læber; men det følte forstemmende, at mange fandt det nødvendigt at tage Noderne frem, saaledes at det i nogen Maade virkede som Sangøvelse, — saa faldt det bort —.

Som et fast Led i vore Møder har vi ogsaa Gudstjenesten. Saa vidt jeg husker 1. Gang i Forbindelse med Mødet paa Krabbesholm 1936.

Til at begynde med var det kun en almindelig Gudstjeneste uden Altergang, men paa Mødet i Uldum 1941 blev der fra Deltagernes Side udtalt et stærkt Ønske om at faa Gudstjenesten udvidet til fuld Højmesse. Ønsket blev af Udvalget modtaget med Glæde, og næste Aar under Mødet paa Haslev Haandværkerskole prædikede Professor Skydsgaard med efterfølgende — det forekom mig — overvældende Deltagelse i Altergangen.

Paa næste Aars Sommermøde i Askov 1943 forelaa saa det Forslag til en dansk Højmesseliturgi, der var blevet udarbejdet af et Udvalg med Provst Schepelern som Formand. Forslaget blev forelagt af Magister Wöldike, medens Professor Skydsgaard gjorde nærmere Rede for Forslaget og Professor Jens Peter Larsen for Musikken — egen Komposition —, og Forslaget blev gennemført ved Gudstjenesten i Skt. Nikolaj Kirke i Kolding.

Ogsaa her var det, som ved Morgenandagten i Rødning, nødvendigt at lære Toner og Ord til det ny i Liturgien. Der kan vist ikke være Tvivl om, at det ny i Formessen volder Vanskeligheder, her vil det være lettere at »nøjes« med — hvad der er henvist til i Forslaget —, at synge de tre sidste Vers af »Aleneste Gud« eller en af Pastor Harald Vilstrups gode Salmer. Derimod forekommer Nadverliturgien mig værdifuld, og vor Gudstjeneste har i det hele taget ikke herved mistet noget af sin danske Karakter. Disse Gudstjenester har betydet meget for mig, gode Præster har talt, og meget betyder de for Sammenknytningen mellem os.

Alt, hvad der iøvrigt foregaar paa Sommermøderne, er værdifuldt.

Først Salmegennemgangen.

I Samfundets Vedtægter § 1 staar der, at Formaalet er »at virke med til at fremme Forstaaelsen og Brugen af dansk Kirkesang, saaledes som den er fornyet og tilrettelagt af Thomas Laub«. Her ud fra er det, at Deltagerne hver Dag efter Morgenandagten samles om Fællessang.

Med Glæde og Tak mindes jeg Pastor Vilstrups gode Gennemgang af en Mængde Salmer, og hvor navnlig Seminarie-

lærer Oluf Ring og Professor Jens Peter Larsen hver paa sin særprægede Maade har gjort Rede for Melodierne.

Dernæst Korsangen.

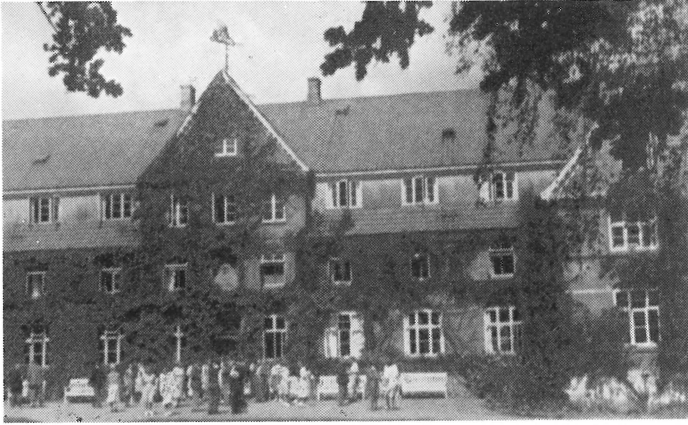
Ogsaa for mig som Lægmand har det betydet meget at være med her, hvor Deltagerne under Wöldikes gode Ledelse blev indlevet i den bedst mulige Udførelse af de ædle Musikværker. Kirkemusikaftenerne i forskellige af Landets Kirker, hvor vi ogsaa havde den Glæde at høre gode Solostemmer og Orgelspil ved Finn Viderø og andre Organister, blev Oplevelser, der sent vil glemmes. Som Eksempel nævner jeg Udflugten til Tønder Kirke fra Mødet paa Hoptrup Højskole 1938, det var her »Eders hele Værk« blev sunget.

Foredragene er ogsaa væsentlige Led i Møderne, af de mange gode Foredrag vi har hørt, maa jeg nævne enkelte. Først Harald Vilstrups, der ud fra sin dybe Fortrolighed med gammelt og nyt i vor Salmebogs Historie, har givet vægtige Bidrag til Oplysning om og Forstaaelse af vor Salmeskat. Dernæst var der Professor Skydsgaards gode opbyggende Foredrag paa Frederiksborgmødet 1940 om offentlig Gudstjeneste. Der var Dr. Arnholtz: Brorsons Svanesang — Haslev 1942 —. Af Foredrag om musikalske Emner mindes jeg særligt Oluf Rings paa Mødet i Ollerup 1934 og flere Foredrag af Professor Jens Peter Larsen.

De forskellige Kursus har jeg aldrig deltaget i, men har et levende Indtryk af, at de har stor Betydning for Deltagerne.

Saa er der de mere fri Aftenunderholdninger. Her hørte vi megen lødige Musik, ogsaa undertiden af munter Art. Med Glæde mindes jeg disse Aftener, hvor mange udmærkede Solister gav deres Bidrag til det gode Resultat.

Endelig maa nævnes Betydningen af det fri Samvær i Mellemtimerne og Aftenturene, hvor det ofte i vore unge Dage gik livligt til. Paa et af Ryslingemøderne var en Flok en sen Aftentime paa Vej til Thv. Aagaards Hjem for at overraske ham med en Sang. Der var imidlertid nogen Usikkerhed med Hensyn til, hvor Huset laa, men pludselig siger Aagaard, der, uden at nogen havde bemærket det, gik midt i Flokken, at her var det. Resultatet blev et Par uforglemmelige Timer.

Grundtvigs Højskole ved Hillerød har tre Gange huset Sommermøderne.

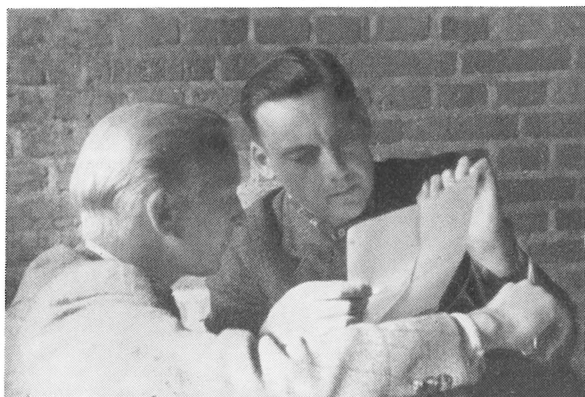
SMAA GLIMT
FRA
SOMMERMØDERNE

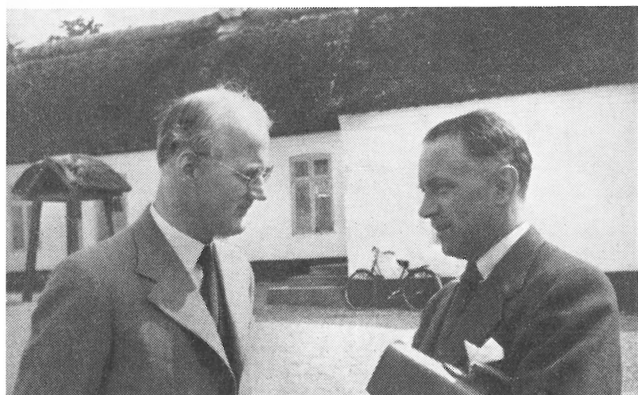
Hoptrup 1938: Fjelrad, Godske-Nielsen, Vilstrup, Olaf Schmidt, Ottosen,
Oluf Ring og Gunnar Pedersen.

Foran Haandværkerhøjskolen.
Haslev 1942.

Askov 1943.
Arne Bertelsen og Finn Videre
drøfter en Orgeldisposition.

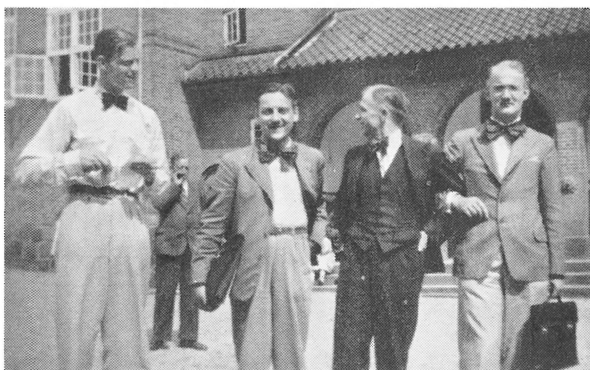
Formand og Næstformand
i saglig Samtale.

Haslev. Provst Schepelern og
Professor Skydsgaard i
godt Humør.

Haslev 1942. Formanden og Mødets
yngste Deltager, Agnete Schou.

Vallekilde 1937. Medlemmer af
»Oppositionen«, iført højre Slips.

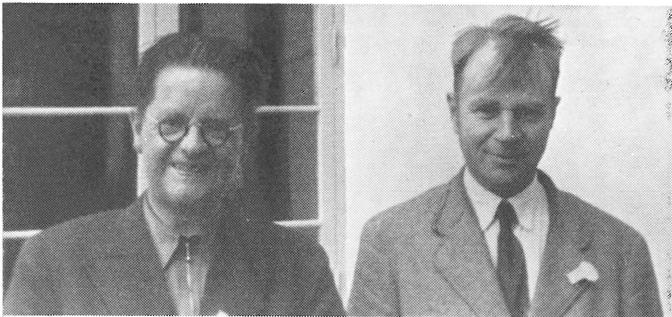
Frederiksborg 1940. Finn Videre
ved Compenius-Orglet.

Uldum 1941. Videbæk og Provst Schepelern.

Uldum. »Stationsforstander« Ottosen
dirigerer Mødets Særtog til Horsens.

Oluf Ring og Vilstrup.

Andre lange Aftenture med Sang og Samtaler vil mindes med Glæde af mange. Ogsaa mindes jeg Blokfløjterne, der undertiden hulkede ud i Sommernatten.

Det kendes, at Sommermøderne bliver ledet af betydelige Mænd.

Først i Rækken maa jeg nævne Magister Wöldike. Som Formand siden Thomas Laubs Død og som Leder af Sommermøderne er Wöldike samtidig myndig og stilfærdig, altid levende optaget af Medlemmernes Ønsker om et eller andet. Vor Sag har under Wöldikes Ledelse gennemgaaet en rig Udvikling. Som Korleder ved Sommermøderne opnaar Wöldike det ufattelige at samle alle os Enere til en Helhed saa tæt som overhovedet muligt op til det fuldkomne.

Desværre har Wöldike to Gange maattet melde fra paa Grund af Overanstrengelse. Første Gang ved Mødet i Kerteminde 1939, anden Gang i Uldum 1941. Begge Møder forløb udmærket med Pastor Vilstrup som Leder og med henholdsvis Organist Fjelrad og Organist Arne Bertelsen som Korleder, men savnet var Wöldike.

Værre var det, da Wöldike i Efteraaret 1943 rejste til Sverige. Dette medførte, at Udvalget midlertidigt konstituerede sig med Provst Schepelern som Formand, og Livet skulde gaa sin Gang.

I 1944 mødtes Flokken paa Frederiksborg Højskole med Provsten som Leder af Mødet, medens Arne Bertelsen tog sig af Koret. Her var Gudstjeneste ved Pastor Glahn og Foredrag af Pastor Schiøler og Magister Povl Hamburger.

Paa Mødet modtog vi et Telegram fra Wöldike med Hilsen og Henvisning til Salme 586, V. 5, Linie 1—4, og der staar:

»Naar andre til Kirke mon gange,
Da sidder jeg her udi Vraa,
De kvæde saa liflige Sange,
Men jeg maa ej høre derpaa!«

Efter Forslag af Fru Margrete Schou blev Svaret sendt med Henvisning til Salme 598, V. 4, Linie 3—4.

»Se, nu er Stunden næsten oprunden,
Næsten oprunden, som gør dig glad.«

Men der gik 9 Maaneder endnu, inden Stunden oprandt. Først den 25. 5. 1945 naaede vi frem til det Udvalgsmøde, hvor vi kunde byde vor gode Formand velkommen hjem fra Udlandigheden.

Thorvald Aagaard var fra første Begyndelse og til sin Død af megen Værdi for vor Sag. En Gang jeg over for Aagaard bemærkede, at der vist i Foredrag burde gives Oplysning om, hvad den gode Salmetone betyder for vor Gudstjeneste, svarede han, at det skulde synges ind i Menigheden, og det havde han en sjælden god Evne til, men ikke desto mindre tog han ofte Ordet og talte da altid varmt og kærligt om det, der i denne Forbindelse laa ham paa Sinde.

Pastor Gunnar Pedersen tænker jeg paa med Glæde over den hjertevarme Energi, hvormed han forsøger at vække vor Interesse for det gregorianske.

Pastor Harald Vilstrups Betydning som medvirkende ved Ledelsen af Møderne fremgaar af, hvad der er skrevet foran, og det samme gælder Professor Jens Peter Larsen. Iøvrigt har adskillige andre ydet gode Bidrag til, at Møderne blev saa vellykkede, som de blev.

Af stor Betydning er ogsaa Samfundets Sekretær med det brydsomme Arbejde at lægge de praktiske Ting med Indkvartering m. m. til Rette. I de første Aar var det Lærerinde Frk. Sigrud Rasmussen, der paa saa udmærket en Maade trak Læset. Nu er det Kordegn Ottosen, der paa en lige saa udmærket Maade med aldrig svigtende Energi ordner Tingene og samtidig har Tid til at deltage i vort hyggelige Samvær paa Møderne. Tænk blot paa den »fungerende Stationsforstander« ved Udflugten til Horsens fra Uldum.

Ogsaa Samfundets Kasserer, Kontorchef Olaf Schmidt, maa nævnes. Det næsten klassiske Ord om, at vi bør betale vor Skat med Glæde, synes at gælde her, hvor det vist nok af de fleste føles som en Fornøjelse at klare det økonomiske Mellemværende hos vor elskværdige Kasserer.

Men det er uoverkommeligt at blive ved med at nævne Navne. Hvert enkelt af alle de mange Deltagere mindes jeg med Tak, selv om jeg langt fra husker alle Navnene.

Men en væsentlig Grund til, at jeg med Glæde har været med til alle disse Sommermøder, er den, at her spørges der ikke om Grundtvig eller Vilh. Beck, om Barth eller Oxford, eller hvad nævnes kan. Her samles et Udsnit af hele den danske Menighed, hvor alle paa saa sund og frisk en Maade gaar ind i dette Fællesskab, og herfor skylder jeg hver enkelt af Deltagerne min Tak.

Fra min tidligste Ungdom har jeg været interesseret i Salmes og Sang; men det var først, efter at jeg i 1901 første Gang hørte Th. Laub tale om disse Ting med Musikeksempler, at jeg blev ledet ind paa det Spor, der førte mig ind i Samfundet Dansk Kirkesang, og her igennem har denne Ungdomsinteresse faaet Form og Indhold.

Der findes i vor Salmebog mangfoldige Udtryk for Betydningen af en god Salmesang. Disse Minder vil jeg slutte med en Strofe af Grundtvig, hvor han samler det hele under eet.

Lyksaligt det Folk, der har Øre for Klang,
Her oven fra
Det nynner alt her paa den evige Sang;
Halleluja.
Saa alle Guds Engle forundres paa,
Hvor himmelsk de jordiske Klokker slaa,
Naar Aanden med Støvhjertets Tunger
Dets dybeste Længsel udsjunger.

Juni 1947.

Jakob Videbæk.

SAMFUNDET
DANSK KIRKESANGS PUBLIKATIONER

Thomas Laub: Musik og Kirke, 1. Udg. 1920, 2. Udg. 1937
udsolgt.

Tillæg til Dansk Kirkesang 1930, udsolgt.

Tillæg til Psalmebog for Kirke og Hjem, kart. 1928, udsolgt.

Danske Folkeviser med gamle Melodier. Tilrettelagt ved
Thomas Laub. 1. Udg. 1903, 2. Udg. 1930.

*Bibliografisk Fortegnelse over Thomas Laubs litterære og mu-
sikalske Arbejder*. Ved Povl Hamburger. 1932.

Messetoner. Efter gammel kirkelig Tradition. Ved Jens Peter
Larsen. 1. Udg. 1935, 2. Udg. 1945.

*Harald Vilstrup: Kantate ved Reformationsjubilæet i Dan-
marks Kirker 1936*.

Tekst til do.

Portræt af Thomas Laub. Efter Tegning af Ernestine Nyrop,
udsolgt.

Povl Hamburger: Thomas Laub. Hans Liv og Gerning. 1942.

Forslag til en dansk Højmesseliturgi. 1943.

*Roskilde-Passionen. Johannespassion efter dansk Tradition
1673*. 1946.

FORTEGNELSE OVER DE 21 STEDFUNDNE SOMMERMØDER

(Hvor intet er anført, er Ledelsen af Møderne
og Korsangen varetaget af Samfundets nuværende Formand).

1926, den 25.—27. August: *Ubberup Højskole.*

Leder: Thomas Laub.

Korleder: *Mogens Wöldike.*

Foredragsholdere: *Laub, Sognepræst Welding og Wöldike.*

1927, den 10.—13. August: *Ryslinge Højskole.*

Foredragsholdere: *Stadsbibliotekar Aarsbo, Pastor Helge Hostrup
og Wöldike.*

1928, den 6.—9. August: *Askov Højskole.*

Foredragsholdere: *Domkantor Bangert, Seminarieførstander Georg
Christensen, Valgmenighedspræst Sv. Fenger og Pastor Trier.*

1929, den 6.—9. August: *Frederiksborg Højskole.*

Foredragsholdere: *Bangert og Sognepræst Severinsen.*

1931, den 9.—12. August: *Ryslinge Højskole.*

Foredragsholdere: *Komponisten J. L. Emborg og Dr. phil. Niels
Møller.*

1932, den 31. Juli—3. August: *Haslev udvidede Højskole.*

Foredragsholdere: *Bangert og Pastor H. Sørensen.*

1933, den 31. Juli—4. August: *Rødning Højskole.*

Foredragsholdere: *Sognepræst N. O. Jensen, Gunnar Pedersen og
Organist Finn Viderø.*

- 1934, den 7.—11. August: *Ollerup Højskole*
(i Samarbejde med Dansk Korforening).
Foredragsholdere: *Komponisten Thorvald Aagaard, J. L. Emborg,
Povl Hamburger (ved Magister Gunnar Heerup), Gunnar
Pedersen og Harald Vilstrup.*
- 1935, den 5.—9. August: *Kerteminde Højskole.*
Foredragsholdere: *Pastor Boserup, Sognepræst Kaj Jørgensen,
Jens Peter Larsen.*
- 1936, den 3.—7. August: *Krabbesholm.*
Foredragsholdere: *Dr. phil. Knud Jeppesen, Pastor Niels Petersen
og Sognepræst N. J. Rald.*
- 1937, den 3.—7. August: *Vallekilde Højskole.*
Foredragsholdere: *Povl Hamburger, Pastor Uffe Hansen og Pa-
stor Welding.*
Prædikant: *Niels Petersen.*
- 1938, den 1.—5. August: *Hoptrup Højskole.*
Foredragsholdere: *Biskop Noack og Sognepræst, Dr. theol. K. E.
Skydsgaard.*
Prædikant: *Provst Schepelemn.*
- 1939, den 31. Juli—4. August: *Kerteminde Højskole.*
Leder: *Harald Vilstrup.*
Korleder: *Organist Georg Fjelrad.*
Foredragsholdere: *Magister Gunnar Heerup og Harald Vilstrup.*
Prædikant: *Sognepræst Th. Glahn.*
- 1940, den 6.—9. August: *Grundtvigs Højskole, Hillerød.*
Foredragsholdere: *Knud Jeppesen og Docent Skydsgaard.*
Prædikant: *Provst Schepelemn.*
- 1941, den 4.—8. August: *Uldum Højskole.*
Leder: *Harald Vilstrup.*
Korleder: *Organist Arne Bertelsen.*
Foredragsholdere: *Pastor Mogens Buch, Jens Peter Larsen og
Harald Vilstrup.*
Prædikant: *Sognepræst Egede Schack.*
- 1942, den 3.—7. August: *Haandværkerhøjskolen, Haslev.*
Foredragsholdere: *Dr. phil. Arthur Arnholtz og Povl Hamburger.*
Prædikant: *Professor Skydsgaard.*

1943, den 2.—6. August: *Askov Højskole.*

Foredragsholdere: *Provst K. L. Aastrup, Jens Peter Larsen og Professor Skydsgaard.*

Prædikant: *Pastor Mogens Buch.*

Liturg: *Provst Schepeleern.*

1944, den 31. Juli—4. August: *Grundtvigs Højskole, Hillerød.*

Leder: *Provst Schepeleern.*

Korleder: *Arne Bertelsen.*

Foredragsholder: *Sognepræst Gudmund Schiøler.*

Prædikant: *Th. Glahn.*

1946, den 5.—10. August: *Rødning Højskole.*

Foredragsholdere: *Overlærer Erling Brahm, Højskoleforstander Hans Lund og Organist P. S. Rung-Keller.*

Prædikant: *Sognepræst Poul Olesen.*

1947, den 14.—17. Juli: *Bornholm Højskole.*

Leder: *Jens Peter Larsen.*

Korleder: *Magister Niels Møller.*

Foredragsholdere: *Jens Peter Larsen og Gunnar Pedersen.*

Prædikant: *Sognepræst Thorsager.*

1947, den 4.—9. August: *Ryslinge Højskole.*

Foredragsholdere: *Henrik Glahn, Sognepræst Sv. Aage Nielsen og Biskop Øllgaard.*

Prædikant: *Forstander, Pastor Kr. Keiding.*

TIDLIGERE UDVALGSMEDLEMMER

- Organist Thomas Laub, Formand, 1922—1927.
Kordegner Dujardin, Kasserer, 1922—1925.
Sognepræst J. Trier, Sekretær, 1922—1940.
Stadsbibliotekar J. Aarsbo, 1922—1934.
Ingeniør Hans Havning, 1922—1927.
Organist P. S. Rung-Keller, 1922—1930.
Provst Schultz-Lorentzen, 1922—1930.
Sognepræst Chr. Welding 1922—1929.
Højskoleforstander Hans Borup, Kasserer, 1925—1929.
Malerinde Ernestine Nyrop, 1927—1934.
Højskoleforstander Harald Balslev 1927—1929.
Domkantor Emilius Bangert 1929—1937.
Provst N. J. Rald 1929—1939.
Kontorchef Olaf Schmidt, Kasserer, 1930—1939.
Domorganist Svend Ove Møller 1930—1936.
Organist H. Godske-Nielsen 1936—1942.
Organist Povl Hamburger 1937—1947.
Provst Johs. Schepelern (fungerende Formand 1943—1945)
1939—1946.
Komponisten Oluf Ring 1939—1946.

DANSK KIRKESANGS UDVALGSMEDLEMMER 1947

- Organist Mogens Wöldike 1922, Formand 1927.
Provst Egede Schack, 1930—1939, 1947.
Arkitekt Jakob Videbæk 1934.
Fru Margrete Schou 1934.
Sognepræst Harald Vilstrup 1939.
Sognepræst Gunnar Pedersen 1941.
Professor Jens Peter Larsen 1942.
Personalechef Børge Gotfredsen 1946.
Organist Henrik Glahn 1947.

Sekretær: Kordegner Aksel Ottosen.
Kasserer: Kontorchef Olaf Schmidt.

SAMFUNDET »DANSK KIRKESANG«

KIRKEMUSIKAF TEN

PAA 25-AARS DAGEN 5. DECEMBER 1947

i

Christiansborg Slotskirke

Københavns Drengekor

Protektor: Hs. Maj. Kongen

Dirigent: *Mogens Wöldike.*

Solist: Kgl. Kammersangerinde *Else Brems*

Ved Orglet: *Finn Videre*

PROGRAM

P. S. Rung-Keller: Ciacona, C Dur, for Orgel

Fællessalme — Salmebog Nr. 271

Thomas Laub: Herren er mit Lys og min Frelse
Halleluja paa Festdage
Se, min Tjener

4-st. Motetter

Fra Himlen højt kom Budskab her, Orgelchoral

Knud Jeppesen: Gud, vend Øren til min Bøn
4-st. Motet

Thorvald Aagaard: Ved Babylons Floder

Oluf Ring: Inderlig, hjertelig

Salmemelodier i 4-st. Uds.

Thomas Laub: Aldrig Herre, du forglemme
Gammel nok er jeg nu bleven
Aftensuk

Aandelige Sange for en Solostemme

Povl Hamburger: Nu takker alle Gud, Orgelchoral

Fællessalme — Salmebog Nr. 655

Te Deum — Musik af Thomas Laub for Kor, Orgel og Blæsere

Kyrie — Oldkirkelig Melodi (Kyrie dominicale)

Benedicamus — Af Knud Jeppesens Dronning Dagmar-Messe

Orgelchoral — Den lyse Dag forgangen er. Af Mogens Wöldike

Fællessalme — Salmebog Nr. 66

